

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

**Volnočasové aktivity dětí mladšího školního věku
žijících ve městě a na venkově**

Diplomová práce

Olomouc 2022

Vedoucí práce:

PhDr. Soňa Lemrová, Ph.D.

Vypracovala:

Šárka Davidová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a použila pouze literaturu a ostatní zdroje uvedené v seznamu.

Ve Vsetíně dne

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Soně Lemrové Ph.D., za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytovala během zpracování diplomové práce

Také chci poděkovat své rodině za podporu a trpělivost.

Obsah

ÚVOD..... 8

TEORETICKÁ ČÁST.....

10

1 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	10
1.1 Školní zralost.....	12
1.2 Školní připravenost.....	13
1.3 Fyzický vývoj dítěte.....	13
1.4 Sociální vývoj dítěte.....	14
1.5 Psychický vývoj dítěte.....	15
1.6 Pohybový vývoj dítěte.....	17
2 VOLNÝ ČAS	18
2.1 Děti a volný čas.....	18
2.2 Hra.....	19
2.3 Pohybová činnost, sport.....	20
2.4 Volný čas a životní styl.....	20
2.5 Pedagogika volného času.....	22
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VOLNÝ ČAS	26
3.1 Rodina.....	26
3.2 Škola.....	27
3.3 Prostředí.....	28
3.4 Vrstevnická skupina.....	30
3.5 Hromadné sdělovací prostředky.....	30

4	ZAŘÍZENÍ PRO VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE	32
4.1	Školní družina	32
4.2	Školní klub	34
4.3	Domy dětí a mládeže (střediska pro volný čas)	34
4.4	Základní umělecká škola (ZUŠ)	35
4.5	Jazyková škola	36
4.6	Knihovna	36
4.7	Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	36
4.8	Domovy mládeže (DM)	36
4.9	Dětský domov	37
4.10	Další subjekty pracující s dětmi v jejich volném čase	37
4.11	Funkce výchovných zařízení	37
5	VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	39
5.1	Odpočinkové a rekreační činnosti	39
5.2	Zájmové činnosti	41
6	SPECIFIKA ŽIVOTA VE MĚSTĚ A NA VENKOVĚ	43
6.1	Město a volný čas dětí	44

6.2 Venkov a volný čas dětí.....	
.....	44
PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
7 VÝZKUMNÝ PROJEKT.....	46
7.1 Cíl výzkumu.....	46
7.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	46
7.3. Metody sběru dat.....	51
7.4 Výzkumné otázky.....	
53	
7.5 Výsledky šetření.....	54
7.6 Diskuze.....	67
ZÁVĚR.....	68
Seznam literatury a použitých zdrojů.....	69
Seznam tabulek a grafů.....	72
Příloha: Dotazník.....	
73	

Seznam použitých symbolů a zkratek

aj. – a jiné

apod. – a podobně

CNS – centrální nervová soustava

kol. – kolektiv

DM – domov mládeže

DDM – domy dětí a mládeže

MŠ – mateřská škola

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

ZŠ – základní škola

ZUŠ – základní umělecká škola

Úvod

Volný čas a s ním spojené volnočasové aktivity jsou důležitou součástí života každého člověka a plní mnoho významných funkcí. Volný čas specifikujeme jako dobu, kdy se každý jedinec může dobrovolně věnovat aktivitám, které ho naplňují a baví. Problematika volného času je oblast, která si zasluhuje velkou pozornost celé společnosti. Důležité je věnovat se v této oblasti dětem a mládeži, neboť tyto skupiny jsou nejvíce ohroženy sociálně patologickými jevy.

Tématem mé diplomové práce jsou volnočasové aktivity dětí ve městě a na venkově. Pracuji jako vychovatelka školní družiny na základní škole v okresním městě. Třetinu žáků tvoří děti, které do školy dojíždí z okolních vesnic. Mám možnost sledovat městské i vesnické děti, jak tráví svůj volný čas ve škole, a také se dozvědět, jak jej tráví mimo školu. Zajímavým zjištěním pro mě bylo, že i malé děti dojíždějí do školy školním autobusem. Zatímco i z blízkého sídliště rodiče dopravují děti do školy či zájmového kroužku autem tam i zpět. Když procházím městem, mívám krásná prázdná hřiště nebo zde potkávám stále stejné děti. Výjimku dnes tvoří oblíbené cyklostezky. Žádná změna – stále stejné tváře s rodiči sportovci. Jak to vypadá v blízké vesnici? Děti se scházejí na místním hřišti nebo na zahradě u domu, kde si hrají celý den, soutěží, „řádí“ v bazénu. Výhodou je, že děti obvykle bydlí s prarodiči, babička často děti hlídá. Snad každá dívka či chlapec z vesnice navštěvuje hasičský kroužek nebo místní fotbalový klub.

To je pouze můj subjektivní pohled a zkušenost. Je to opravdu tak černobílé? Očividně ne.

Realita posledních 10 let je zcela jiná. Sazka Olympijský víceboj ve své studii uvedl, že „dětí z velkých měst jsou fyzicky zdatnější než děti z vesnic a malých obcí.“ Paradoxně ve městech jsou rodiče zvyklí více sportovat, dávají svým dětem správný příklad. Různé druhy zájmových činností a organizovaný sport je právě ve městě dostupnější než na vesnici. Pokud rodiče nemají čas nebo vůli vést své děti k plnohodnotnému využívání volného času, zastupuje tuto roli vedoucí, trenér či škola.

Cílem mé práce je přispět k otázce možností a reálného využití volného času dětí mladšího školního věku ve městě a na venkově a pokusit se analyzovat, jak děti svůj volný čas tráví a jakým aktivitám se věnují. Teoretická část se nejprve zabývá charakteristikou sledované skupiny této práce, dětí mladšího školního věku, z pohledu vývojové psychologie. Dále se věnuji problematice volného času, popisují funkce a faktory, které jej ovlivňují.

V další části vymezuji volnočasové aktivity. Důležitou částí práce je představení institucí a zařízení pro výchovu ve volném čase. V závěru teoretické části práce se soustředím na vymezení odlišností života ve městě a na vesnici. V praktické části jsem se opírala o kvantitativní výzkumnou metodu – výzkumné šetření je formou dotazníku realizováno na základních školách v okrese Vsetín. Výzkumný soubor tvoří 237 dětí z tohoto regionu. Výsledky jsou interpretovány pomocí výzkumných otázek. Teoretická část obsahuje pro větší přehlednost barevné grafy a tabulky. Dotazník, který jsem vytvořila, je k nahlédnutí v příloze práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Moje práce se soustřeďuje na žáky 1. stupně ZŠ, proto je třeba na začátku přiblížit specifické znaky vývoje dětí mladšího školního věku. Soustředíme se na tělesný, sociální, psychický a pohybový vývoj této skupiny dětí. Jelikož zkoumanou skupinou jsou žáci, objasním také důležité pojmy školní zralost a školní připravenost.

Období mladšího školního věku začíná šestým (sedmým) a končí jedenáctým rokem dítěte, překrývá se tedy s 1. stupněm základní školy. Pro děti je to období téměř neomezených možností s nástupem nových podněcujících změn. Dítě nastupuje do školy a spousta věcí a činností je pro něj nová. Ustupuje vliv rodičů a nastupuje role učitele a kamarádů. Zpomaluje se růst, může se zdát, že nastupuje klidné období, ale není tomu tak. Dítě se rozvíjí fyzicky, psychicky i sociálně a zdokonaluje se v mnoha svých schopnostech a dovednostech. Je dobré trávit s dětmi hodně času, být jim nablízku a posilovat vztah rodič-dítě vzájemnou komunikací a zájmem o dítě. Je to období, kdy stojí za to nepromeškat čas k jakékoliv společné aktivitě.

Mladší školní věk začíná nástupem dítěte do školy, který v naší společnosti obvykle probíhá mezi šestým až sedmým rokem věku dítěte. Dítě se stává školákem v závislosti na zralosti centrální nervové soustavy a také na sociokulturních zvyklostech. Problémy mohou nastat v situaci, kdy nezralé dítě nastoupí povinnou školní docházku a během prvních měsíců se z důvodu selhání vrací zpět do mateřské školy. Tyto situace jsou však výjimečné.

Konec tohoto období je dáno hlavně fyzickými změnami, protože s nástupem prvních známek pohlavního dospívání a urychlením růstu vstupuje dítě do dalšího období svého života a tou je poměrně dlouhý čas dospívání. Nástup fyzických změn je samozřejmě individuální, průměrně ho můžeme stanovit kolem jedenáctého roku věku dítěte (obvykle jsou tyto změny viditelnější dříve u dívek než u chlapců).

Podle Matějčka (1996) můžeme mladší školní věk podrobněji rozdělit na mladší školní věk (do 9. roku, kdy se děti postupně adaptují na školu a kolektiv, jsou zranitelnější a vyžadují proto více pozornosti ze strany dospělých) a střední školní věk (10–11 let, kdy si již děti přivykly školnímu prostředí, jedná se o stabilnější období).

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí, že období mladšího školního věku můžeme psychologicky označit jako věk střízlivého realismu. Školák se soustředí na to, co se děje a jak se to děje. Chce pochopit okolní svět a věci v něm. To vše lze vyzorovat v jeho řeči, pí-

semných projevech a kresbách, čtenářských zájmech i ve hře. Zezačátku je školák závislý na tom, co mu autority, které jsou zastoupeny v podobě učitelů a rodičů, povědí, proto mluvíme o realismu naivním. Později se dítě stává kritičtější, a tedy i jeho přístup ke světu je kriticky realistický, to už ovšem předznamenává nástup puberty.

Vágnerová (2012) rozděluje mladší školní věk do dvou skupin:

- **raný školní věk** trvá od nástupu do školy přibližně dva roky a je pro něj charakteristická změna sociálního postavení i různé vývojové změny, které se projevují především ve vztahu ke škole;
- **střední školní věk** trvá přibližně od osmi let dítěte do jedenácti let, tedy do doby, kdy dítě přechází na 2. stupeň ZŠ a začíná dospívat. V průběhu této fáze dochází k různým změnám, které lze považovat za přípravu na dobu puberty.

Perič (2012) konstatuje, že jedním z nejvýznamnějších rysů dětí ve věku 6 až 11letých jsou kvantitativní a kvalitativní změny organismu, které charakterizují jejich růst a vývoj. V tomto období je možné nejvýrazněji ovlivnit všestranný rozvoj dítěte jak v oblasti tělesného, tak pohybového a psychického zdokonalování jedince. V průběhu tohoto relativně dlouhého vývojového období dochází k intenzivním biologicko-psycho-sociálním změnám, a proto je také mladší školní věk rozdělen do dvou relativně samostatných etap: dětství a prepubesce s hranicí kolem devátého roku.

Období mladšího školního věku bývá také někdy charakterizováno jako období klidu. Změny v průběhu tohoto období samozřejmě probíhají, ale nezdají se tak převratné jako v jiných obdobích. Důležitá je relativní emoční vyrovnanost a klid, neboť dítě má prostor soustředit se na zkoumání světa a plnění školních požadavků, což v následujícím období dospívání vymizí vlivem hormonální bouře, kterou je většina dospívajících zaplavena. Proto je i toto zdánlivě nedůležité až stagnující období rozhodující pro budoucnost dítěte.

1.1 Školní zralost

Teoretická část práce je opřena o odborné zdroje a je základem pro následné výzkumné šetření. Věnuji se charakteristice dětí mladšího školního věku, žákům 1. stupně základní školy. Proto jsem zařadila do této části pojmy školní zralost a školní připravenost.

Nástup do školy je pro dítě důležitým mezníkem, neboť vstupuje ze světa her do světa povinností. Vyrovnává se se změnami a spoustou nových věcí. Na dítě jsou kladeny nároky týkající se chování, obsahu činností a organizace života. Musí se podřídit časovému rozvrhu, autoritě učitele a začlenit se do kolektivu spolužáků. Dítě se musí naučit soustředit se na méně důležité věci, pochopit nové a mít z toho uspokojení a radost.

Jestliže všechny tyto úkoly dítě přijme, nebude pro něj učení nudné a nepříjemné, ale stane se prostředkem celoživotního vzdělávání.

Ke splnění těchto požadavků je důležité, aby dítě dosáhlo určité vývojové úrovně. Pro výuku je potřeba získat více schopností a vlastností. Pokud nejsou na dostatečné úrovni, mohou v první třídě způsobit dítěti velké starosti. Mluvíme o školní zralosti.

Školní zralost podle Vágnerové (2000) zahrnuje takové kompetence, které jsou závislé na zrání organismu dítěte, a to především jeho centrální nervové soustavy. Toto „zrání se projevuje změnou celkové reaktivity, zvýšením emoční stability a odolností vůči zátěži“ uvádí Vágnerová (2000, s. 136).

Zrání CNS dále podle Vágnerové (2000) pozitivně působí na:

- koncentraci pozornosti,
- lateralizaci rukou, rozvoj motorické i senzorické koordinace,
- zrakové a sluchové vnímání,
- myšlení,
- úroveň regulujících kompetencí.

Také Kořátková (2008) chápe školní zralost jako způsobilost dítěte začlenit se do školního procesu, která vychází ze stavu jeho fyzických, zdravotních a mentálních předpokladů (kvalita myšlenkových operací, úroveň vyjadřování, schopnosti soustředit se s aktivní pozorností a odpovídající reagování).

Čačka (1994) definuje školní zralostí období kolem 6. roku, kdy dítě splňuje určité požadavky v tělesné, duševní a sociální oblasti. Jedná se vlastně o připravenost dítěte pro školní práci. Je to připravenost duševních funkcí a dovedností umožňujících dítěti osvojit si školní dovednosti v 1. třídě. Jde převážně o čtení (nutné zrakové rozlišování), psaní (grafomotorika,

sluchové rozlišování) a počítání. Jestliže dítě splňuje všechny tyto požadavky, je připraveno na roli školáka.

1.1 Školní připravenost

Pro zvládnutí nároků na roli školáka je významná i školní připravenost.

Školní připravenost můžeme definovat jako způsobilost a stav rozvoje obecných a praktických dovedností, vědomostí a návyků, které umožní dítěti pokračovat ve svém vývoji prostřednictvím školního vzdělávání. Tuto způsobilost posuzuje zejména pedagog v pedagogicko-psychologické poradně, učitel v mateřské škole nebo učitel ZŠ (např. u zápisu).

Školní připravenost podle Vágnerové (2000) zahrnuje kompetence, které se rozvíjejí učením a jsou závislé na specifické sociální zkušenosti. Náleží sem:

- hodnota a smysl školního vzdělávání;
- sociální připravenost (rozlišování rolí, verbální komunikace, respektování norem chování).

Dále Vágnerová (2000) dodává, že v obvyklém pojetí termínu školní připravenost je obsažen soubor předpokladů, který je potřebný pro zvládnutí všech školních nároků.

V ČR je povinná školní docházka stanovena na šestý rok věku dítěte a je vymezena školní zralostí (rozumová, citová a sociální oblast). V předškolním věku získává dítě mnoho potřebných návyků a dovedností významných pro úspěšný start školní docházky. Také v MŠ se děti připravují na vstup do školy v mnoha oblastech – učí se spolupráci, toleranci, obětavosti a také rozvíjí hrou své smysly, řeč, obratnost, grafomotoriku, početní představy a pamětní procesy.

1.3 Fyzický vývoj dítěte

Na jednu stranu to může vypadat, že se jedná o čas relativního vývojového klidu – překotné změny spojené s pubertou jsou zatím daleko. V návaznosti na Sigmunda Freuda se hovoří o době „sexuální latence“. Tělesné změny sice probíhají, ale ve srovnání s předchozími obdobími jsou méně výrazné.

Labusová (2014) uvádí, že směrem do délky se růst dítěte v tomto období zpomaluje, a naopak nabývá tělesný objem. Chlapci v průměru vyrůstají ze 117 na 145 cm. Dívky bývají na konci mladšího školního věku o něco větší i těžší než chlapci a působí vyspěleji. To se projevuje například větší psychickou odolností nebo schopností delšího a intenzivního sou-

středění na školní práci. Chlapci si zase více dokážou užívat pohyb a sportování. Pro obě pohlaví platí, že energeticky umějí podat výkon a zcela se při něm vyčerpat, ale brzy zase své síly obnoví.

Dostatek fyzického pohybu je pro chlapce i dívky v tomto věku nezbytný. Přínosná jsou protahovací cvičení. Důležité je nepřetěžovat dětské tělo jednostrannou zátěží, neboť může snadno docházet k ochabování a zkracování svalstva, defektům na páteři, končetinách i kloubech. Mnoho potíží pohybového aparátu, které s velikým úsilím řešíme v dospělosti, má svůj původ v zanedbání nebo nevhodném přetížení v čase mladšího školního věku.

Nápadným rysem tohoto období je výměna zubů, která přispívá k tomu, že se mění i dětský obličej. Okolo jedenáctého roku, kdy končí mladší školní období, už výraz obličeje nepůsobí dětsky jako dřív, ale nabírá typické rysy pozdější dospělé tváře.

Zdokonaluje se smyslové vnímání, jeho kvalita a přesnost. Zlepšuje se koordinace mezi zrakem a jemnou motorikou. Zvětšuje se schopnost diferencovat barevné odstíny.

Podle Kaplana a Válkové (2009) dochází během mladšího školního věku k rovnoměrnému růstu a zvyšování tělesné hmotnosti. Rozvíjí se tělesné orgány, zakřivení páteře je už ustálené, probíhá osifikace kostí a mění se tvar těla. V 6. roku života je mozek již dostatečně zralý pro zvládání složitějších a koordinačně náročnějších pohybů.

Stejně charakterizuje mladší školní věk po stránce somatického vývoje i Jansa a Dovalil (2007). Zvyšování tělesné hmotnosti i tělesné výšky je pozvolné a rovnoměrné. Je zajištěn i pravidelný nárůst tělesné energie spojený se zvyšováním výkonnosti organismu. Mění se tělesné proporce, největší prodloužení probíhá u dolních končetin. Osifikace kostí postupuje pomalu, kostra ještě není plně vyvinuta. Srdce je svou velikostí k tělu příliš malé, tomu odpovídá i menší funkčnost oběhového systému. Mozek je asi o 150 g lehčí než v dospělosti, mozkové funkce jsou pravidelné, ale jsou provázeny dříve nastupující únavou.

1.4 Sociální vývoj dítěte

V průběhu vývoje dítěte v mladším školním věku se objevují dvě významné etapy: jedná se o vstup do školy a období kritičnosti Rychtecký a Fialová (1998). Formální kolektiv, který vzniká při vstupu do školy nebo v zájmové skupině klade na dítě nároky, aby se adekvátně zařadilo do kolektivu a podřídlilo se jeho pravidlům. Dítě již není středem pozornosti rodičů a dochází k přechodu od hry k vážné činnosti. Do vztahů se začínají promítat i jiné autority, např. učitelé a vedoucí, kteří mohou svým vlivem zastínit i rodiče. Dítě se ve škole či v zájmové skupině setkává se svými vrstevníky a vytváří si k nim určité

sociální vztahy a také si buduje mezi nimi své postavení. Děti tohoto věku začínají vytvářet malé skupinky, které mohou mít svoje zvláštní vazby a vznikají první kamarádské vztahy.

Na komplikovanost sociálního vývoje upozorňuje Rychtecký a Fialová (1998). Když dítě jednou vstoupí do školy, má to vliv na celou rodinu. Začnou starosti s učením, s úkoly, se známkami, s učiteli také s prázdninami. Mohou nastat problémy, které můžeme rozdělit do dvou okruhů, první se týká společenské situace dítěte v kolektivu (vztahy spolužáků, učitelů) a druhý školního prospěchu. Škola není jen místem, kde má dítě získávat vědomosti a znalosti, ale také místem společenského života. Dítě v ní tráví pravidelně několik hodin denně a musí společensky vyspět, vyrůst a vyzrát. Musí získat určitou diplomacii a asertivitu ke spolužákům a učitelům. Dítě se také musí naučit říci svůj názor a nenechat se šikanovat od svých spolužáků. V těchto problémech je důležitá otevřená komunikace s rodiči. Protože právě oni by měli znát své dítě nejlépe a ihned by měli poznat, že něco není v pořádku. Dítě musí vědět, že nemá mít z těchto věcí strach, že se dá všechno vyřešit.

Dalším autorem, který blíže specifikuje oblast sociálního vývoje u dětí mladšího školního věku, je Perič (2004). Ten uvádí, že dítě každou činnost silně citově prožívá, je viditelná zvýšená vnímavost k okolnímu prostředí a větší odvážnost. U dětí přetrvává sebekritičnost k vlastnímu vystupování a jednání.

Na konci tohoto období nastává fáze kritičnosti, která se projevuje tendencí dítěte k negativnímu hodnocení skutečnosti a také ke snižování přirozené autority dospělých. Dítě hledá své idoly a může je nalézt i v řadách svých vrstevníků. Dokáže si osvojovat základní kulturní návyky, začleňuje se do nových skupin a postupně za sebe a svou práci přebírá větší odpovědnost

1.5 Psychický vývoj dítěte

Vstup do školy je pro dítě velkou změnou, mění se stereotypy, stále více se omezuje spontánní aktivita a nastupuje organizovanost. Záleží na dojmech z 1. třídy a také na osobnosti učitele, celkově se formuje vztah dítěte ke škole, k učení. Důležitou roli hraje hra a odpočinek, pozor na přetěžování dětí.

Labusová (2014) konstatuje, že v období mladšího školního věku dítě výrazně duševně vyzrává. Začíná se ptát po příčinách jevů a uvažuje logicky, i když tento druh myšlení se zatím vztahuje spíše ke konkrétním jevům či operacím (například co se týká třídění nebo porovnávání kvality). To, co dítě vizuálně či akusticky donedávna vnímalo jako celek, je schopné vidět i v menších částech. Podobné je to s rozvojem analyticko-syntetického myšlení,

a proto je dítě najednou schopno učit se číst, psát a počítat. Dobře mu funguje mechanická paměť a rozvíjí se jeho představivost. Začíná také chápat pojmy času a prostoru.

V emoční oblasti se při dostatečných výchovných postupech průběžně daří ovládat impulzivní chování nebo odkládat okamžité uspokojování přání. Prokázalo se, že na rozdíl od předškoláků, kterým ke snazšímu plnění úkolů výrazně napomáhá emocionální motivace, školní dítě už umí přijmout zadaný úkol. Dítě začíná chápat, co je to povinnost, a zvyšuje se schopnost samostatnosti.

Dále Labusová (2014) uvádí čas „naivního realismu“. Dítě s důvěrou přijímá, co je mu předkládáno, a pracuje především s těmi výklady reality, které se dozvídá od svých rodičů, pedagogů a od jiných autorit. Pro rodiče a vychovatele je to vlastně poslední možnost, jak dítě hodnotově a emočně bezprostředně formovat a jak ovlivňovat jeho postoje a charakter. Okolo desátého roku dítě častěji zapojuje svůj vlastní úsudek a čím dál víc bude porovnávat výklady autorit s vlastní zkušeností. Stále více bude vrůstat do světa, v němž platí jiná pravidla než v pohádkách či fantaziích dětského světa. S tím přichází nutné vystřízlivění, přehodnocení vlivu autorit i první formování vlastní identity. Respekt k autoritám dostane trhliny a naivní realismus se změní v realismus kritický, který předznamená často těžké, až bolestné sebehledání a vyhraňování v období dospívání.

Perič (2012) poukazuje na skutečnost, že u dětí mladšího školního věku narůstá mnoho nových vědomostí, rozvíjí se paměť a představivost. Při poznávání a myšlení se dítě soustřeďuje spíše na jednotlivosti, souvislosti mu unikají. Vlastnosti osobnosti ještě nejsou ustáleny, děti jsou impulzivní a dovedou rychle proměnit radost ve smutek a naopak. Vůle je ještě slabě vyvinuta a dítě neumí dlouhodobě sledovat nějaký cíl. Dokáže se plně koncentrovat pouze po krátkou dobu (přibližně 4–5 minut), poté následuje roztěkanost a útlum.

1.6 Pohybový vývoj dítěte

Mezi dvě důležité součásti života dítěte musíme zařadit pohyb a hru. Dítě, které je zanedbáno v rozvoji pohybové obratnosti, je obvykle v pohybových aktivitách nezkušené a zbrklé, což může být příčinou úrazů. U dětí mladšího školního věku zpočátku převládají námětové hry, později je vystřídají hry pohybové. S přibývajícím věkem také celkově narůstá zájem o sport.

Rychtecký a Fialová (1998) konstatují, že v učení nových pohybových dovedností i složitějších činností se uplatňují zkušenosti dětí z přirozené motoriky. Rozvoj kinestetické

diferenciační schopnosti, rozlišování rytmičnosti v pohybu, umožňuje efektivnější nácvik pohybové dovednosti. V počátku ještě formou hry s využitím imitačních cvičení, později aplikací náročnějších druhů učení i těžších didaktických stylů.

Perič (2012) nazývá toto období „zlatým věkem motoriky“, který je charakteristický rychlým učením nových pohybů. Dětem stačí dokonalá ukázka a ony jsou schopné nový pohyb zopakovat napoprvé. Úměrně se zvyšuje jistota prováděných činností. Počáteční problémy v koordinaci poměrně brzy mizí a na konci tohoto období je dítě schopno provádět i složitější pohyby.

Na radost z pohybu upozorňuje i Kaplan a Válková (2009), když uvádějí, že v průběhu pohybového vývoje převládá velká spontánní aktivita. Děti snadno zvládají nové pohyby, ale osvojené pohybové činnosti také zapomínají. Dětskou motoriku charakterizuje pohybová činnost, která zapojuje velké množství svalových skupin, i ty, které se pohybu přímo neúčastní. Nejpříznivějším obdobím pro rozvoj motoriky a osvojování si nových pohybů je věk mezi deseti až dvanácti lety.

2 VOLNÝ ČAS

Volný čas je doba, po kterou se můžeme věnovat činnostem, které nás baví, máme je rádi, přinášejí nám radost a uspokojení. Je to čas, který nám zbývá po splnění našich povinností.

Jak ale správně naložit s volným časem? Do popředí vstupuje rodina, která by nám měla být vzorem. Dále nás může ovlivňovat škola, učitelé, kamarádi, sousedé a známí, literatura a v neposlední řadě hromadné sdělovací prostředky. Při neorganizovaném trávení volného času může u dětí docházet k úrazům, ohrožování sebe nebo druhých, experimentování s návykovými látkami, šikanování svých vrstevníků, překračování zákona apod. Instrukce, které se snaží děti naučit racionálně využívat volný čas, se zabývají pedagogikou volného času.

Hofbauer (2004, s.13) charakterizuje volný čas jako „činnost, do níž člověk vstupuje s očekáváními, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení.“ Dále uvádí hlavní funkce volného času: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil) a rozvoj osobnosti.

Pávková, Hájek, Hofbauer (1999) popisují volný čas jako opak nutné práce a povinností. Pod pojmem volný čas se obvykle zahrnuje odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti dobrovolné vzdělávání, společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené.

Volný čas hraje v našem životě velmi důležitou roli, a naopak jeho podceňováním si lidé mohou přivodit závažné problémy, které mohou ovlivnit jejich pracovní výkon, psychický stav a v neposlední řadě také stav zdravotní. V současné době se volný čas stává komerčním odvětvím, neboť lidé v tomto směru investují stále více financí a času s očekáváním větší dostupnosti a kvality v trávení volného času.

2.1 Děti a volný čas

Podle Pávkové, Hájka, Hofbauera (1999) je z výchovných důvodů důležité volný čas dětí pedagogicky ovlivňovat. Děti ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. To má mít nenásilnou formu a nabízené činnosti musí být pestré a přitažlivé a záviset na dobrovolnosti dětí. Míra ovlivňování volného času závisí na věku dětí, jejich mentální i sociální vyspělosti a rodinné výchově. Prostředí, ve kterém děti tráví svůj volný čas se odlišuje. Může to být domov, škola, různé společenské organizace a instituce. Mnoho dětí však prožívá své volné chvíle na veřejných místech, venku, na ulici, na hřištích v sídlišti, často bez jakéhokoliv dohledu i zájmu dospělých. Tato situace není uspokojivá a je ohrožena jak výchova dětí, tak také jejich bezpečnost.

Nedostatek citu, nezájmu ze strany dospělých, absence pozitivních sociálních vazeb, neúspěch ve škole nebo jen pocit nudy vede děti a mládež k tomu, že vyhledávají jiné sociální prostředí (party), kde se setkávají se sociálně patologickými jevy (agrese, vandalismus, alkohol, drogová závislost, nežádoucí sexualita apod.).

Volný čas dětí mladšího školního věku je ještě naplněn z velké části hrou a fantazií, v následujícím období se bude situace měnit. Mladší školní věk je časem pestrých volnočasových aktivit a je jen na dětech a jejich rodičích, aby daných nabídek využili a vyzkoušeli si různorodou škálu činností.

2.2 Hra

Nejoblíbenější formou trávení volného času dětí je hra. Hru lze definovat jako svobodnou činnost jednotlivce nebo skupiny osob, která vychází ze zájmu a jedincům přináší zábavu, prožitky, uspokojení potřeb i ponaučení.

Podle Čačky (1994) je pro správný vývoj důležité, aby dětem zbyl dostatek času právě na hru. Ta dává dětem možnost uspokojit jejich zvědavost, představivost, citové projevy nebo pohyb. Do sedmi až osmi let si děti hrají společně bez ohledu na pohlaví. Od osmi do deseti let si dívky a chlapci hrají odděleně a po desátém roce se navíc objevuje silné negativní postoje a obě skupiny se sobě navzájem vyhýbají.

Skupinové hry se také s věkem mění. To konstatuje Říčan (2006) a doplňuje, že zpočátku jsou oblíbené hlavně hry s jednoduchými pravidly (honičky, schovávaná). Jsou nenáročné na organizaci, probíhají rychle a každý může několikrát vyhrát. Dále jsou to hry, která mají dohodnutá pravidla, ale ta se často porušují („policajti“ a zloději). Přínosné je, když je hrají děti různého věku. Starší děti mohou na daná pravidla dohlížet.

Pávková a kol. (1999) poukazují na to, že zájmy dětí mladšího školního věku ještě nejsou rozlišené a děti by měli dostat vybrat ze široké škály možností. V tomto věku jsou děti dychtivé po všem novém, a proto lze využít jejich nadšení k objevování různých zájmových oblastí. Děti u hry zůstávají většinou jen krátce, ale s přibývajícím věkem se zájmy specializují a prohlubují.

2.3 Pohybová činnost, sport

Odborná literatura se shoduje, že k základním fyziologickým potřebám dítěte i dospělého člověka patří pohybová činnost. Je nepostradatelná pro správný vývoj i funkci lidských orgánů. Již od narození se díky přirozenému pohybu (plazení, lezení aj.) vyvíjí svalový aparát dítěte, který je nezbytný pro správný vývoj kostry a pro držení těla v různých polohách: v sedu, ve stoji, při chůzi, běhu apod. Tělesný pohyb podporuje také činnost vnitřních orgánů a doprovází téměř všechny mentální aktivity dítěte.

Zahájením školní docházky se však přirozený pohyb dětí rychle vytrácí a řízená pohybová aktivita se někdy omezuje pouze na výuku tělesné výchovy. U dětí začíná převládat sedavý způsob života: sezení ve školních lavicích, u domácích úkolů, u televize, počítačů, v dopravních prostředcích aj. Tím se nepřiměřeně snižuje tělesné zatížení organismu, oslabuje se svalový aparát a zhoršuje se celková tělesná zdatnost dítěte. Nedostatek pohybu vede ke

vzniku svalové nerovnováhy, která se zpočátku projevuje ochablým držením těla s progresivním vývojem ortopedických potíží v pozdějších letech. Toto oslabení je aktuálně závažným zdravotním problémem dětí již v období mladšího školního věku a podle mnohých průzkumů se týká okolo 50 % dětské populace (Puklová, 2017). Absence déletrvajícího intenzivnějšího zatížení velkých svalových skupin (tzv. aerobního zatížení) přispívá ke vzniku kardiovaskulárních, respiračních i endokrinních onemocnění a podporuje nadváhu a obezitu.

Podle Říčana (2006) jsou pro vývoj osobnosti nejdůležitější „týmové rvavé sporty“. Tuto kategorii zastupuje hokej či fotbal. Tyto sporty procvičují odvahu, ale také sociální trénink (soupeři jsou také spoluhráči). Děti v kolektivu posilují spolupráci a souhru. U těchto sportů roste dětská osobnost a tvoří se sebehodnocení. Pro některé děti však nejsou tyto sporty vhodné. Proto si zvolí závodivé nebo jiné individuální sporty. Jestliže nemá dítě zájem o žádný sport, je vhodné mu najít jinou zájmovou aktivitu, ve které může vyniknout. Nabízí se hudba, výtvarná nebo technická činnost apod.

2.4 Volný čas a životní styl

Mezi důležité ukazatele životního stylu řadíme způsob využívání volného času. Pojem životní styl je velmi složitý. Jedná se způsob života jedince a zároveň typické formy chování ve společnosti. Je to vlastně souhrn činností, které vykonáváme v průběhu života (společenský život, vzdělávání, trávení volného času, rodinný život aj.).

Dufková a kol. (2008) rozlišuje životní styl na dvě úrovně:

- životní styl na úrovni jedince, u něhož je důležitá vnitřní jednota, která se vyznačuje konkrétním životním způsobem a spojitostí jednotlivých známek životního stylu, které si oboustranně odpovídají,
- životní styl na úrovni skupiny, který chápeme jako společensky typické znaky životního způsobu příslušníků jistého kolektivu.

Dufková a kol. (2008) dále uvádí, že životní styl je způsob, jakým lidé žijí. To je rozsáhlý pojem, který zahrnuje např. životní praktiky, životní zvyklosti, životní projevy a formy života. Jedná se o zkoumání činností a vztahů. Životní styl by mohl být nazýván systémem důležitých vztahů a činností a s nimi provázaných praktik charakteristických pro určitý subjekt v jeho každodennosti.

Mezi hlavní prvky životního stylu patří pohybová aktivita a uspořádání volného času a odpočinku. Volný čas vzniká po dokončení všech povinností a můžeme jej libovolně využít. Náleží zde vlastní seberealizace, organizace denních aktivit, zkvalitňování rodinného a společenského života.

čenského života a utužování společenských vztahů. Volný čas slouží především k odpočinku, regeneraci po duševní i fyzické práci, ke společenským aktivitám, zábavě a hrám. Důležitou součástí životního stylu je pravidelná pohybová aktivita. Nedostatek pohybu vede k vážným zdravotním problémům, jako je cukrovka, obezita, onemocnění pohybového aparátu a k jiným nemocem. Pravidelné provádění pohybových aktivit by mělo být nedílnou součástí lidského života. Pohyb vede nejen ke zlepšení fyzické stránky člověka, ale také zvyšuje psychickou odolnost a navozuje celkovou pohodu. V neposlední řadě pomáhá lépe se vyrovnávat se stresem a jinou životní zátěží. Na kvalitu lidského života může mít vliv mnoho dalších aspektů, jako je výživa a pitný režim, regenerace, denní plán a péče o duševní pohodu. Najdou se ale i negativní činitelé zahrnující stres, špatnou sociální a ekonomickou situaci, psychické problémy, neschopnost relaxovat nebo zrychlený způsob života. Tato negativa mohou vést ke vzniku civilizačních chorob, a tudíž mají velký vliv na kvalitu lidského života.

Pávková a kol. (1999) upozorňuje na to, že životní styl zahrnuje hodnotovou orientaci člověka, projevuje se v jeho chování i ve způsobu využívání a ovlivňování materiálních i sociálních životních podmínek. Všechny tyto skutečnosti lze posuzovat také z hlediska volného času a s jeho hospodařením. Vlivem aktivity jedince a životních podmínek se vytváří každému člověku vlastní systém hodnot. Z hlediska volného času lze lidi rozdělit podle toho, jakou hodnotu volnému času přisuzují. Pro někoho je největší hodnotou jeho práce, pro jiného to může být konkrétní zájmová činnost. Ideální by bylo, kdyby člověk uměl v rovnováze udržovat pracovní i jiné povinnosti a svůj volný čas. Nemalý význam má množství sociálních kontaktů a vlastnosti skupiny, se kterou volný čas trávíme. Hlavní vliv na trávení volného času dětí má rodina, která je od útlého dětství usměrňuje v oblasti využívání volného času a životního stylu jako celku. Proto je velmi důležité, jaké hodnoty rodina dítěti předává a jakým způsobem ho vede k aktivitám naplňujícím volný čas dítěte.

Hofbauer (2004) dále doplňuje, že k dosahování cílů je důležitá hodnotová orientace a motivace rodiny, časové uspořádání aktivit v rodině a její finanční situace. Využívání volného času dětí v různých rodinách se liší podle sociálních norem rodiny, životního stylu a vztahu k volnočasovým aktivitám.

Osobní zájmy a záliby mohou někdy člověka doslova zachránit v náročných životních situacích nebo neštěstích. Výchova ke zdravému životnímu stylu blízce souvisí s pedagogickým ovlivňováním volného času.

2.5 Pedagogika volného času

Pávková a kol. (1999, s. 77): „*Praktická potřeba ovlivňovat pedagogicky volný čas nejrůznějších skupin mládeže, i změny v chápání vztahu mezi obsahovým a vztahovým rozměrem výchovy, vedly k rozvoji nových metod pedagogické práce. Pedagogika volného času se zde stýká a prolíná s pedagogikou sociální.*“

Jak uvádí Hofbauer (2004), ze začátku se objevuje pojem *mimotřídní výchova*. Aktivity volného času jsou realizované ve škole, ale mimo povinnou školní výuku (v knihovně, v redakci školního časopisu, prostřednictvím školní samosprávy apod.). Následuje pojem *mimoškolní výchova*, který popisuje činnosti uskutečňující se mimo školu (ve sdruženích a zařízeních volného času). Tyto pojmy mají v Československu od druhé poloviny čtyřicátých let 20. století zakladatelský význam, ale nepřispívají ke komplexnímu chápání volného času dětí a mládeže a jeho pedagogického zhodnocování. V této době koncepce školního vzdělávání počítají s tím, že mimo třídy a školu by měla probíhat významná část školního vyučování, aby se škola otevírala dalším možnostem a učení se více propojilo s praxí. V šedesátých letech minulého století je toto pojetí nahrazováno věcnějším pojmem *výchova mimo vyučování*. Ani tento pojem ještě nepopisuje vztah k volnému času, ale jeho předností je komplexní pojetí charakterizované vlastním rozhodováním dítěte či mladého člověka o výběru aktivit a účasti na nich, trávením volného času mimo bezprostřední vliv rodiny a mimo povinné vyučování a jeho realizace prostřednictvím specifických činností a institucí. V sedmdesátých a osmdesátých letech se pojetí a terminologie *výchovy mimo vyučování* udržely. Až devadesátá léta 20. století se stala mezníkem v chápání rozsahu, možností a významu volného času. Věkové, sociální a zájmové spektrum účastníků se rozšířilo, obsah a metody výchovného působení se obohatily a volný čas se stává přirozenou součástí prodlužujícího se lidského života. Obě dosavadní koncepce – *výchova mimo vyučování* a *pedagogika volného času* se počátkem devadesátých let minulého století uplatňují současně. Později se začíná prosazovat koncepce volného času, neboť nachází uplatnění v odborných publikacích, učebnicích, na konferencích a seminářích v této oblasti.

Hofbauer (2004) dále uvádí, že za ucelený pojem v této oblasti lze pokládat *výchovné zhodnocování volného času*, které zahrnuje tyto oblasti:

- *výchova ve volném čase* – působení v čase, který neslouží k realizaci základních biologických potřeb ani školních či pracovních povinností. Dobrovolná účast na volnočasové činnosti umožňuje do výchovného procesu děti a mladé lidi začlenit a vytvořit tak nové možnosti a specifické způsoby jejich formování;
- *výchova prostřednictvím aktivit volného času* – směřuje jak k utváření individuálních rysů zúčastněného, tak k jeho působení mezi druhými lidmi (v zájmové nebo

vrstevnické skupině, podílem na veřejném životě, v dobrovolnické práci apod.). Východiskem i cílem těchto aktivit je osvojit si nové znalosti, dovednosti a kompetence uvnitř oblasti volného času;

- *výchova k volnému času* – zahrnuje reflexi samotného volného času, cílevědomé využívání obsahů činností a různých způsobů jeho využívání. Výchovu k volnému času můžeme přirovnat ke klíči, který otvírá nové možnosti aktivit a rozvoje člověka.

Úkolem *pedagogiky volného času* je vnášet nové podněty a iniciativu do oblastí volného času a děti i mladé lidi nabádat k tomu, aby se za pomoci dospělých (rodičů, vychovatelů, animátorů), později i samostatně, učili vhodné aktivity správně volit a zvládat tak, aby byly v jejich prospěch a také ku prospěchu společnosti, sociálního okolí a přírody.

Nové přístupy v pedagogice volného času

Jak popisuje Pávková a kol. (1999) dnes existuje široké spektrum odlišných mladých lidí a jejich potřeb, kterému musí odpovídat také široké spektrum forem výchovy. Děti a dospívající potřebují místa, která by byla jen jejich, kde je jejich přirozené sociální prostředí, kde by našli prostor pro vlastní aktivitu, pro neorganizovanou hru, osobní komunikaci, setkávání s vrstevníky i přírodou. Ne všem ale vyhovuje moderní prostředí a moderní programy. Je třeba děti oslovit a pracovat s nimi v jejich přirozeném sociálním prostředí. Jestliže nabízíme volnočasové aktivity jiné mládeži, musíme tedy najít jiné formy. Taková forma musí vyjít z porozumění přirozených part mladých lidí a nabídky prostoru pro jejich setkávání, kde se budou cítit svobodně a nikdo je nebude organizovat a poučovat. Jedinou možností působení na tyto děti je opravdový vztah mezi vychovatelem a vychovávaným založený na vzájemném respektu a přijetí odlišností toho druhého. Akceptování, přirozený prostor a vzájemný vztah jsou základními předpoklady pro možnost pedagogického působení. To se bude dále odvíjet od iniciativy dětí, od jejich nápadů, představ, požadavků a problémů.

Animace je forma výchovné práce založené na vztazích. Tato metoda je založena na povzbuzování mladých lidí k hledání vlastní životní cesty. Realitou je vytvoření pro mladé lidi takové zajímavé nabídky činností, že se formy protispolečenského chování samy vytratí. Kolem této činnosti se postupně srocuje skupina vrstevníků, kteří se učí poznávat sebe i druhé. V animační skupině se na členy přenáší odpovědnost a rozhodování. Vedoucí (animátor) má mladým lidem pomáhat, aby se cítili uvolněně a věděli, že jim ostatní rozumějí. Může se také jednat o formu *komunitní práce*, která se soustředí na tělesný, duševní a sociální život lidí v určité oblasti. Úkolem *komunitní práce* je vést mladé lidi k novým zkušenostem, umožňovat jim sebevědomí a sebevyjádření i pocit sounáležitosti s novou skupinou.

Výchova zážitkem je výchovný přístup zaměřený na prožitky a zkušenosti. V této souvislosti se objevují také nové názvy jako *výchova prožitkem*, *výchova dobrodružstvím*, *výchova k přírodě*, *expedice* apod. Společným znakem je, že se výchova soustředí na intenzivní zkušenosti a prožitky získané aktivní účastí v určitém programu. Jedná se o fyzicky náročné činnosti spojené s určitými riziky ve vnějším, přírodním i městském prostředí (např. různé strukturované hry, výpravy do nepřístupného terénu, přežívání v přírodě a jiné náročné akce). Jsou zaměřeny na rozvoj sociálních vztahů, sebepojetí a vztahů k přírodě. Výsledkem je nejen dobrý fyzický výkon, ale hlavně sebereflexe. V ČR se touto formou zabývá např. nezisková organizace *Prázdninová škola Lipnice – Centrum zážitkové pedagogiky*. Jejím cílem je motivovat v jedinci odvahu a tvořivost, které jsou nezbytné pro aktivní nabývání zkušeností. Těchto cílů organizace dosahuje prostřednictvím několikadenních kurzů pro různé věkové skupiny osob. Činnosti se soustředí na specifické hry, diskuzi a tvořivé dílny.

Sociální asistenti – terénní práce (streetwork) je formou práce s mládeží, která probíhá ve volném čase, ale přesahuje i do sociální pedagogiky.

Pávková a kol. (1999) označují pedagogického pracovníka jako sociálního asistenta, terénního pracovníka nebo streetworkera. Jeho úkolem je vyhledávat mladé lidi v prostředích, která jsou pro ně přirozená. Navozují s nimi kontakt a nabízejí jim pozitivní možnosti využití volného času (např. různé akce s důrazem na hry a zážitky, víkendové a prázdninové expedice aj.). Pomáhají klientům při prosazování jejich zájmů a potřeb, radí jim v krizových situacích a zajišťují odbornou pomoc. Podmínkou je důvěra, profesionální mlčenlivost a blízký věk pracovníků a klientů. Tato práce je náročná, nelze ji vykonávat dlouhodobě, neboť hrozí syndrom vyhoření.

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VOLNÝ ČAS

Každý člověk se během svého života setkává s mnoha podněty, výzvami a překážkami, které ho více či méně ovlivňují. Mezi důležité faktory patří ty, které se objevují v aktivitách, kde člověk tráví nejvíce svého času.

Podle Čápa a Mareše (2007) na lidské činnosti působí mnoho vnitřních a vnějších faktorů. Mezi vnitřní faktory patří věk, pohlaví, zájmy nebo zdravotní stav. Vnější faktory zahrnuje rodina, škola, prostředí, vrstevnické skupiny a hromadné sdělovací prostředky – masmédia.

V mé práci se budeme zabývat výhradně vnějšími faktory, které ovlivňují volný čas dětí.

3.1 Rodina

Dítě první informace o okolním světě dostává prostřednictvím dospělého, obvykle matky. Rodiče jsou pro dítě vzorem. Rodina dítěti poskytuje jistotu, bezpečí, zkušenosti, různé pozitivní i negativní podněty, které jsou důležité pro další pozitivní rozvoj osobnosti dítěte. Dle odborníků dítě do deseti let přijímá názory rodiny nekriticky. Každý problém týkající se fungování rodiny (domácí násilí, rozpad rodiny) znamená pro dítě zátěž a může jeho vývoj

dále deformovat. Zkušenosti a návyky, které dítě ve své původní rodině získá si přenáší do rodiny, kterou si vytvoří v dospělosti.

Pávková a kol. (2002) poukazuje na fakt, že se rodiny svým životním stylem a trávením volného času od sebe odlišují. Hlavní návyky a postoje k volnému času si přinášíme ze své původní rodiny. Rodiče, kteří neplní dobře výchovnou funkci, většinou nemají zájem o to, jak jejich děti tráví volný čas. Zájmové organizace mohou tento nezájem do určité míry nahrazovat kvalifikovaným pedagogickým vedením.

Podle Hofbauera (2004) rodina jako inspirátor, podporovatel i realizátor volnočasových aktivit může svým dětem dávat příklad, jak přistupovat k volnému času a vytvářet postoje, které budou děti uplatňovat i v budoucnu, po založení vlastní rodiny. Tato působení se probíhají:

- ***nápodobou a reprodukcí (modelováním, sociálním učením) prostřednictvím účasti dětí na aktivitách rodiny, např. domácí oslavy, setkávání s příbuznými a přáteli, společenské návštěvy zábavních a kulturních zařízení, při vycházkách, výletech, pobytech v přírodě, rodinných dovolených;***
- ***uskutečňováním individuálních i společných pravidelných zájmových činností dětí v rodině – sportovních, turistických, uměleckých, technických, přírodovědných, zábavných aj. Aktivita dítěte může být navázána na zájem rodičů nebo přechází do jiné oblasti;***
- ***citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí, které se k takové činnosti samy přihlásí nebo jež k účasti na ní rodiče přímo vybědnou a podpoří i její realizaci mimo rodinu. S rostoucím věkem a rozvíjejícími se zájmy dětí nad rámec rodiny se postupně děti osamostatňují. Společně se svými vrstevníky vstupují do dalších výchovných prostředí, kde své zájmy a nadání pravidelně rozvíjejí na odborné výchovné úrovni;***

Hofbauer (2004) doplňuje, že děti navazují na vzorce volnočasového chování svých rodičů, mohou je opakovat i odmítat, někdy se snaží je napodobovat a jindy se od nich osvobodit a vlastními přístupy je mohou překonávat. Výsledné postoje někdy přenášejí do celého svého života.

Kunák (2007) doporučuje, aby si rodiče s dětmi hráli, trávili s nimi volný čas, sdíleli zážitky, které je jako rodinu spojují. Problémem dnešní doby je vysoká pracovní vytíženost rodičů. Rodiče často musí upřednostnit ekonomické zajištění rodiny před trávením času se svými dětmi. Je dobré, pokud si i tito rodiče najdou každý den nějaký čas jen pro své děti.

3.2 Škola

Dalším faktorem ovlivňující volný čas dětí je bezesporu škola. Jelikož se školy nachází v každém městě a ve spoustě obcích a vesnicích, bývají tím nejlepším a nejpřírodnějším místem, kde děti také tráví svůj volný čas.

Hofbauer (2004) udává, že se od školy očekává, aby vytvořila vhodné podmínky pro vstup do profesního, ale také volnočasového života. Úlohu volného času dětem plní přímo nebo prostřednictvím vhodných zařízení. Školy využívají příležitostné a jednorázové volnočasové činnosti. Ty rozšiřují a prohlubují výuku a zároveň mají funkci odpočinkovou a kompenzační. Jedná se zejména o kulturní a sportovní akce, školní slavnosti, plesy, školy v přírodě, lyžařský výcvik. Důležitou součástí volného času jsou pravidelné zájmové aktivity, které škola dětem zprostředkovává formou různých zájmových kroužků nebo prostřednictvím svých zařízení (školní družina, školní klub).

3.3. Prostředí

Také prostředí má velký vliv na náš volný čas. Životní prostředí je souhrnný název pro spojení společenského prostředí s přírodou.

Dle Krause (2014, s. 74) „mohou vlivy prostředí jednání člověka:

- podpořit nebo být překážkou (např. velký hlučný prostor)
- přímo formovat (úzce účelový prostor, např. vyučovací kabina)
- motivovat, mít signální funkci (anticipačně vyvolávat určité jednání).“

Přírodní prostředí je přirozenou součástí našeho života. Mnoho obyvatel z velkých měst tráví víkendy a dovolené v přírodě nebo na venkově, popř. si zde pořizují chaty, aby byli přírodě co možná nejbližší. Toto prostředí působí příznivě na duševní i fyzický stav dětí, mládeže i dospělých.

Protikladem je pobyt v prostředí, kde se příroda vůbec nevyskytuje. Toto prostředí může vyvolávat úzkost až agresivitu, měnit sociální chování a v neposlední řadě ohrožovat zdravotní stav.

Hájek, Hofbauer, Pávková (2008) upozorňují na přírodní prostředí, která se nacházejí v obcích a městech. Jsou to různé parky, zahrady a rekreační zóny. Součástí těchto míst jsou často dětská víceúčelová hřiště, prolézačky, pískoviště, u-rampy, lezecké stěny, prostory pro míčové hry aj.

V současné době jsou velmi oblíbené cyklistické stezky. Vznikají hlavně ve městech, ale často také spojují blízké vesnice. Jsou budovány s citem a s ohledem k dané krajině.

Je třeba si přiznat, že příroda není jen místem zábavy a poznávání. Podporuje v lidech činnosti, které vedou k šetrnému a pečujícímu vztahu k ní. Pro děti je velmi důležité, abychom jim dali možnost co nejvíce času strávit ve zdravém a čistém přírodním prostředí.

V další části práce se soustředíme na různé druhy prostředí. Prostor, do kterého se narodíme, kde vyrůstáme a ve kterém žijeme, nás velmi významně a intenzivně ovlivňuje.

Kraus (2014) přibližuje mnoho typů prostředí, které lze rozlišit podle řady kritérií:

a) dle velikosti prostoru:

- *makroprostředí* – prostor vytvářející podmínky pro celou společnost,
- *regionální prostředí* – prostor širší sociální skupiny uvnitř společnosti,
- *lokální prostředí* – prostor, který je spojen s bydlištěm, např. městská čtvrť,
- *mikroprostředí* – prostor, ve kterém jedinec pobývá;

a) dle povahy realizované činnosti:

- *pracovní prostředí* – školní třídy, dílny, kanceláře, haly,
- *obytné prostředí* – byty, domy apod.,
- *rekreační prostředí* – hřiště, parky či klubovny, které dávají prostor pro trávení volného času mimo domov;

a) z hlediska podílu člověka na podobě daného prostředí:

- *přírozené prostředí* – člověkem nedotčené,
- *umělé prostředí* – člověkem utvářené;

a) podle charakteru a obsahu prvků, kterými je prostředí utvářeno:

- *přírodní prostředí* – obsahuje přírodu živou (flóra a fauna) a neživou (faktory geologické, geografické, hydrologické, klimatické a kosmické). Toto prostředí už dávno není pouze výtvorem přírody samotné, ale také lidstva;
- *společenské prostředí* – tvůrci jsou lidé a mezilidské vztahy. Je dáno charakterem a uspořádáním společenského systému, v němž hlavní roli hrají vazby uvnitř společnosti (ekonomické, politické aj.). Charakterizuje ho hustota a rozmístění obyvatel, dále věkové, profesionální, etnické a vzdělanostní struktury;

- *kulturní prostředí* – je těsně spjaté se společenským prostředím a tvoří jej všechny hmotné a nemateriální výsledky lidské aktivity. Jedná se především o výtvoř umělecké, také sem patří vědecké poznání, pravidla chování a morální normy;
- a) z pohledu frekvence, pestrosti a kvality působících podnětů:
- *chudé, přesycené nebo optimální prostředí,*
 - *jednostranné a mnohostranné prostředí,*
 - *zdravé, závadné nebo deviační prostředí;*
- a) podle povahy daného teritoria:
- venkovské prostředí,
 - městské prostředí,
 - velkoměstské prostředí.

Všechna uvedená prostředí se ovlivňují, prolínají a doplňují.

O venkovském a městském prostředí a jeho vlivu na dítě a volný čas se zmíníme v 6. kapitole.

3.4 Vrstevnická skupina

Matějček (2005) definuje přátelství jako mezilidský vztah, který překonává osobní sobectví, zbavuje kontakty mezi lidmi agresivity a obohacuje lidský život.

Základy přátelství se vytváří již v předškolním věku. Vrstevnická skupina patří mezi důležitou sociální skupinu, kde se dítě musí umět prosadit a získat si v ní své místo. V dospívání vliv vrstevnické skupiny na dítě roste a dítě se začíná odpoutávat od vlivu rodiny. Vztahy s vrstevníky jsou důležité i v dospělosti, kdy nám vytváří sociální síť (zázemí, zdroj pomoci).

Hofbauer (2004) upřesňuje, že vrstevnické skupiny poskytují dětem přátelství a ochranu, vytváří sociální vztahy a pocit bezpečí. Pozitivně zaměřené skupiny se věnují společným hrám, sportováním a soutěžením, zábavě a zkoumáním svého okolí. Stanovují si jednoduché a přístupné cíle, mají různou délku trvání a rozdílný stupeň soudružnosti. Přitom mohou vytvářet intenzivní zážitky, trvalé vzpomínky i hlubší osobní vztahy. V opačném případě, např. když se pro dítě zvyšuje potřeba přijetí do skupiny, se může důsledkem stát anti-sociální a delikventní chování (bandy, gangy).

Vágnerová (2004, s.45) dodává: „Dítě nemůže nevyhovující rodinu změnit nebo opustit. Ve vztahu k vrstevníkům určitá šance na vlastní volbu je, ale ta platí jen v rámci určitého vymezení, např. školní třídy, mimoškolních aktivit a místa bydliště.“

3.5 Hromadné sdělovací prostředky

Hromadné sdělovací prostředky, stejně jako jiná výchovná prostředí, ovlivňují život dětí jak v pozitivním, tak negativním slova smyslu. Rozhodujícími faktory je mnoho, významnou roli hraje výběr pořadů a způsobů, jakými jsou prezentovány. Do této skupiny řadíme tištěná média, rozhlas, televizi a v dnešní době rozšířený internet.

Z **tištěných médií** zmíníme noviny, kde si děti mohou procvičit čtení a získat spoustu cenných informací. Zajímavé časopisy, knihy, literatura probouzí v dětech zájem, představivost a fantazii, děti se zdokonalují ve slovní zásobě. Protipólem se jeví učebnice, které nejsou pro děti moc atraktivní (obsahují informace, které se děti musí naučit).

Rozhlas plní funkci zpravodajskou a relaxační. Děti mají přehled o aktuálních zprávách a rozšiřují si obzor v oblasti populární hudby. V současné době nemá na výchovu dětí takový vliv jako jiná elektronická masmédiá.

Za pozitivní vliv **televize** na výchovu můžeme pokládat zpravodajské relace, které informují o důležitých aktuálních událostech z domova i zahraničí. Musíme však dát pozor na formu a způsob zpravodajských reportáží. Filmy dětem přináší také dvě strany mince. V kladném případě je to ztotožnění se s hlavním hrdinou filmu a přijetí jeho pozitivních vzorců chování za své (statečnost, čest, pravdomluvnost, láska). Bohužel se na obrazovkách často objevují násilné, pro děti nevhodné scény, neboť jsou pro diváka atraktivní. Je tedy na rodičích, aby děti zkontrolovali, co v televizi sledují.

Internet patří mezi specifické a výjimečné hromadné sdělovací prostředky a bohužel neexistuje nikdo, kdo je zodpovědný za jeho obsah. Každý tedy může být spoluvůrcem a spoluautorem toho, co se na internetu nachází. Pozitiva vidím ve snadném vyhledávání informací (zájem dětí, školní projekty) a ve zdokonalení práce s počítačem a jazykové stránky dětí. Největším problémem pro děti je přístupnost a dosažitelnost nevhodných informací, obrázků, stránek. Dalším negativním jevem je možnost navazování kontaktů s cizími lidmi a z toho plynoucí další rizika. Nesmíme zapomenout na specifické zdravotní potíže u dlouhodobého vysedávání u počítače a na vzrůstající závislost na internetu.

Problematicke „děti a počítač“ se budu také věnovat ve své praktické části diplomové práce.

4 ZAŘÍZENÍ PRO VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE

Podle Pávkové a kol. (1999) mimoškolní výchova poskytuje příležitost motivovat děti a mládež ke smysluplnému využití volného času. Pomáhá utvářet hodnotné zájmy, uspokojuje významné lidské potřeby, rozvíjí specifické schopnosti a upevňuje kladné morální vlastnosti.

Způsob využívání volného času se odráží ve školních i pracovních výkonech člověka. Odpočinek a zábava mají velký vliv na jeho psychickou stránku.

Funkce výchovy ve volném čase:

- **výchovně vzdělávací funkce** má velký význam a je na ni kladen patřičný důraz. Děti jsou prostřednictvím pestrých činností motivovány ke společensky přijatelnému využívání volného času. Děti získávají nové vědomosti, schopnosti a dovednosti. Zájmové činnosti zase dětem přinášejí zábavu, možnost seberealizace, první úspěchy a utváří dětem pohled na život;
- **sociální funkce** zahrnují vyrovnávání rozdílů mezi ekonomickými a psychologickými podmínkami v rodinách. Pomáhají hlavně dětem z konfliktního prostředí. Volnočasové aktivity utváří nové sociální vazby a vztah;

- **zdravotní funkce** plní zařízení formou plánování režimu dne a střídáním více druhů aktivit. Podporuje pohybové aktivity a relaxační pobyt na čerstvém vzduchu. Zájmové činnosti by mělo dítě provozovat dobrovolně, cítit se v daném prostředí příjemně a bezpečně a rádo se sem chtělo vracet;
- **preventivní funkce** mají za úkol klást důraz na prevenci negativních jevů, mezi něž patří kouření a alkohol, záškoláctví, šikana, vandalismus, drogy apod. Prevence probíhá ve třech formách. Primární prevence se týká celé populace. Sekundární prevence se zaměřuje na jedince se zvýšeným rizikem kriminality (potenciální pachatelé a oběti). Terciální prevence zahrnuje léčbu těch osob, které již jsou součástí negativních jevů.

4.1 Školní družina

Školní družina je výchovné zařízení, které pečuje o děti zaměstnaných rodičů v průběhu školního roku a podle potřeby i o prázdninách (prázdninové tábory a kempy). Je určena pro žáky prvního stupně základního vzdělávání. Dělí se na oddělení, která se naplňují do počtu 30 žáků.

Pávková a kol. (1999) doplňuje, že se ve školní družině uskutečňují činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, společensky prospěšné a příprava na vyučování. Není však přímým pokračováním vyučování a ani jej nenahrazuje. Týdenní a denní rozvrh činností je sestaven tak, aby se střídaly klidné a pohybově náročné činnosti, práce a odpočinek, organizované a spontánní činnosti apod.). Denní režim školní družiny musí vytvářet dobré podmínky pro uskutečňování výchovných záměrů pedagogů. Zároveň musí vyhovovat i potřebám a zájmům dětí a respektovat jejich věkové zvláštnosti.

Základní formou školní družiny je **pravidelná činnost**. To znamená každodenní práce vychovatelů a dětí do družiny přihlášených.

Činnosti odpočinkové probíhají hlavně v ranní družině a po obědě. Patří sem společná četba, vyprávění, poslechové činnosti, klidové hry, relaxace na koberci.

Rekreační činnosti zahrnují pobyt na čerstvém vzduchu (vycházky, pobyt na školní zahradě, hry v lese) a různé pohybové aktivity (pohybové hry, rekreační sportování).

Zájmové činnosti uspokojují a rozvíjí rozmanité potřeby a zájmy žáků (výtvarné, sportovní, hudební či pracovní činnosti). V družinách mohou také probíhat různé zájmové kroužky, např. keramika, sportovní hry, jóga, deskové hry, ruční práce.

Při **sebeobslužných činnostech** jsou žáci vedeni k upevňování hygienických a kulturních návyků a k péči o osobní a školní majetek.

Činnosti společensky prospěšné zahrnují dobrovolnou práci ve prospěch druhých a ochranu životního prostředí. Děti se v družině učí pořádku, úpravě třídy školní družiny, pečují o rostliny, pomáhají mladším spolužákům apod.

Mezi **spontánní aktivity** patří oblíbené deskové a karetní hry, omalovánky, dětské společenské hry, individuální četba, volné kreslení aj.

Příprava žáků na vyučování probíhá formou didaktických her, tematických křížovek a kvízů, hlavně upevňováním poznatků získaných ve vyučování, např. při vycházkách. Může mít podobu vypracovávání domácích úkolů, které probíhá po 15. hodině, po odeznění únavy, např. při pobytu venku. Ve třídě je již méně žáků. Vychovatel může dítěti poradit, zkontrolovat úkol a upozornit ho na chyby.

Školní družina organizuje také **příležitostné akce** jako jsou návštěvy sportovních a kulturních zařízení (herny, kuželna, solná jeskyně, knihovna, divadlo apod.), besedy, exkurze, výlety.

Pedagogická **dokumentace školní družiny** obsahuje zápisový lístek pro žáky, třídní knihu, docházkový sešit, měsíční plán práce, popř. deník práce zájmových útvarů.

Vychovatel, jako každý pedagogický pracovník, by měl být vyrovnanou empatickou a komunikativní osobností s odolností vůči zátěžovým situacím. Dobrý vychovatel si umí hrát, baví ho práce s dětmi, umí je motivovat a vlastní organizační a manažerské schopnosti. Úloha vychovatele spočívá v rozvíjení samostatnosti a iniciativy žáků a jejich zájmu podílet se na celém životě školní družiny.

4.2 Školní klub

Školní klub je určen žákům druhého stupně základní školy. Pracuje na principu dobrovolné docházky žáků. Nabídka činností ve školním klubu má být pestrá, aby si každý žák mohl vybrat podle svého zájmu a přání. Na rozdíl od školní družiny poskytuje školní klub žákům více volnosti a samostatnosti s respektováním individuálních a věkových zvláštností. Časový rozvrh činností se musí ve školním klubu přizpůsobit žákům, neboť ti mají odlišný rozvrh hodin a různou míru účasti v zájmových činnostech mimo školu.

4.3 Domy dětí a mládeže (střediska pro volný čas)

Podle Hájka, Hofbauera, Pávkové (2008) jsou domy dětí a mládeže zařízení s širokou zájmovou působností. Pokud se zabývají pouze jednou zájmovou oblastí, mají název **stanice zájmových činností**. Služby těchto zařízení mohou využívat děti, žáci, studenti, pedagogové, rodiče s dětmi.

Formy zájmového vzdělávání jsou rozděleny do několika skupin:

- **zájmová činnost příležitostná** nabízí organizované příležitostné nebo tematické akce. Jsou časově omezeny, jsou to např. soutěže, turnaje, výstavy, výlety, kulturní akce aj.
- v zájmových skupinách probíhá **pravidelná zájmová činnost**, kterou navštěvují děti přihlášené k pravidelné docházce (kroužek, klub, soubor, oddíl, kurz). **Kroužek** je menší zájmový útvar a jeho činnost se zaměřuje na vnitřní život skupiny (čtenářský, šachový kroužek). **Klub** má volnější organizační strukturu a převažují receptivní činnosti členů (filmový klub). **Soubor** mívá více členů než kroužek a jeho činnost směřuje k veřejné produkci výsledků účastníků (pěvecký, hudební, taneční, dramatický apod.). **Oddíl** je součástí většího organizačního celku a ve struktuře DDM má charakter kroužku (tělovýchovný, turistický). **Kurz** je útvar s omezenou délkou trvání – většinou do jednoho roku. Slouží k osvojení určitých dovedností a vědomostí (kurz vaření, výpočetní techniky apod.). Po ukončení kurzu může účastník získat osvědčení o jeho absolvování.
- **táborová činnost** probíhá většinou o prázdninách, mimo sídlo domu střediska. Má formu rekreační nebo zaměřenou na určitou činnost (soustředění);
- **osvětová činnost** poskytuje odbornou pomoc ostatním, kteří pečují o volný čas dětí a mládeže (přednášky, školení, kurzy, semináře). Střediska volného času mohou také zajišťovat prevenci sociálně patologických jevů;
- formou konzultací probíhá **individuální práce s účastníky vedoucí k rozvoji nadání**. Je určena pro nadané a talentované děti. Dané aktivity se uskutečňují mimo zájmové útvary;
- pedagog nepřímo ovlivňuje **spontánní aktivity** dětí. Tyto činnosti nemají pevně stanovený začátek nebo konec, omezuje je pouze provozní doba zařízení. Pedagog slouží jako konzultant, rádce a stará se o bezpečnost. Příkladem této nabídky jsou hřiště a posilovny, dětské herny, čítárny, internetové pracovny, poradenská a konzultační střediska);

- poslední skupinu tvoří **organizování soutěží a přehlídek vyhlášených MŠMT ČR**. Úkolem střediska je příprava, propagace, vlastní průběh soutěží a zveřejnění výsledků.

4.1 Základní umělecká škola (ZUŠ)

Dříve nazývána lidová škola umění. V současné době nabízí dětem i dospělým vzdělávání v oboru hudebním, tanečním, výtvarném a literárně-dramatickém. Dle Pávkové a kol. (1999) je největší zájem o studium hudby, následuje obor taneční (balet).

4.2 Jazyková škola

Je vzdělávací zařízení, kde se vyučují cizí jazyky. Studenti si vybírají kurz podle časové náročnosti a již dané znalosti cizího jazyka. Kurzy mohou být všeobecné nebo různě zaměřené (konverzace, gramatika, odborné). Jazykové školy zřizují státní instituce nebo soukromé firmy. Obvykle se hradí školné. Kurz bývá zakončen jazykovou zkouškou a obdržetím certifikátu.

4.3 Knihovna

Připravuje pro děti, školy i širokou veřejnost různé tematické akce, besedy, přednášky. V odpoledních hodinách knihovna nabízí půjčování knih, čítárnu, využití internetu a také příležitostné zájmové aktivity zaměřené na literaturu.

4.4 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)

Hájek, Hofbauer, Pávková (2008) konstatují, že nízkoprahová zařízení jsou určena pro neorganizované děti a mládež. Tyto děti se nacházejí v obtížné životní situaci, jsou ohroženi sociálně patologickými jevy nebo mají jiný životní styl, který je nepřijatelný většinou společností. Cílem těchto zařízení je zlepšit kvalitu jejich života předcházením a snižováním sociálních rizik. Účast při zájmových činnostech je bezplatná, dítě se nemusí na akce dopředu přihlašovat a může také zůstat v anonymitě.

4.5 Domovy mládeže (DM)

Pávková a kol. (1999) specifikuje domovy mládeže jako zařízení, které zajišťují žákům středních a vyšších odborných škol kvalifikované výchovné působení, ubytování a stravování. Mohou být součástí škol nebo působit samostatně. Žáci jsou povinni dodržovat vnitřní řád DM.

Vychovatelé pracují se žáky ve skupinách a nabízejí jim dobrovolné zájmové činnosti. V domově mládeže se žáci také připravují na vyučování. Učí se pracovat samostatně a přebírat za své studium osobní odpovědnost.

Domov mládeže bývá často zaměňován s pojmem internát. Internát je zařízení pro děti a žáky se zdravotním postižením.

4.6 Dětský domov

Hájek a kol. (2008) popisují dětský domov jako speciální zařízení, které zajišťuje výchovnou, ekonomickou a zvláštní péči dětem ve věku od 3 do 18 let. Tyto děti nemohou být ze závažných důvodů vychovávány ve vlastní rodině, nemohou být osvojeny nebo umístěny v jiné formě rodinné péče. Předškolní děti docházejí z dětského domova do mateřské školy a žáci do příslušného stupně školy základního nebo středního vzdělávání, popř. studenti do vyššího odborného či vysokoškolského vzdělávání. Při dětských domovech mohou být zřizovány mateřské a základní školy.

Mimořádný význam pro rozvoj dětí mají v dětském domově činnosti ve volném čase. Jsou to rozmanité druhy zájmových činností buď přímo v dětském domově, pod dohledem vychovatelů, nebo v zájmových a sportovních organizacích (zde je výhodou pro děti širší navázání sociálních kontaktů, pravidelná docházka a odborné vedení).

4.10 Další subjekty pracující s dětmi v jejich volném čase

O volný čas dětí a mládeže se starají další organizace a zařízení, které si podle svého zaměření kladou různé výchovné, vzdělávací nebo rekreační cíle.

Patří sem **Junák** (zaměřuje se přednostně na pobyt dětí v přírodě a turistiku, **Občanská sdružení** (sportovní kluby – Sokol, Organizace církví a náboženských společností aj.).

4.11 Funkce výchovných zařízení

Podle Krause (2008):

- *Výchovná funkce* – důraz je kladen na emotivní složky výchovy a celkový osobnostní rozvoj dítěte.
- *Socializační funkce* – vyžaduje včas reagovat na změny ve společnosti a učí děti čelit nejrůznějším nástrahám.
- *Poradenská funkce* – zajišťují ji sociální pracovníci, výchovní poradci, psychologové.
- *Rekreační (relaxační) funkce* – uplatňuje se především v mimoškolních zařízeních v rámci využití volného času dětí.
- *Pečovatelská funkce* – je chápána z hlediska fyzického i psychického zdraví a pohody dítěte.
- *Profesionalizační funkce* – pomoc dětem najít své dovednosti, schopnosti, zájmy a připravit je na profesní roli.
- *Selektivní funkce* – platí, že sociální šance přináší dětem a mládeži i typ školy, kterou navštěvují.

5 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

Volnočasové aktivity se řadí mezi takové činnosti, které si svobodně vybíráme a můžeme je zařadit do sféry odpočinku (aktivního i pasivního), relaxace, rekreace, zábavy, zájmového vzdělávání a zájmových činností. Mohou být provozovány individuálně nebo skupinově, pravidelně a cíleně nebo naopak příležitostně a nahodile.

Pávková a kol. (1999) rozlišuje tyto volnočasové aktivity:

- a) *odpočinkové a rekreační činnosti*,
- b) *zájmové činnosti*:
 - společenskovední,
 - pracovní-technické,
 - přírodovědné,
 - esteticko-výchovné,
 - tělovýchovné, sportovní a turistické.

5.1 Odpočinkové a rekreační činnosti

Podle Pávkové a kol. (1999) má způsob odpočinku a rekreace vliv na utváření způsobu života jedince, jeho hodnotovou orientaci a v dospělosti i na pracovní výkon. Naučit děti a mládež racionálně odpočívat je proto jedním z významných úkolů výchovy. Pojmy odpočinek a rekreace se v běžném jazyce většinou zaměňují. V oblasti výchovy mimo vyučování je však nezbytné je rozlišovat, protože oba typy mají odlišný charakter i účel.

Pávková a kol. (1999) dále upřesňuje, že *odpočinkové činnosti* jsou velmi klidné, pohybově i psychicky nenáročné. Nejvydatnější formou odpočinku je spánek. *Rekreační činnosti* mají naopak charakter vydatné pohybové aktivity, nejlépe na zdravém vzduchu.

Mohou mít podobu činností tělovýchovných či manuálně pracovních. Tyto činnosti jsou uskutečňovány a organizovány na základě individuálních potřeb jedince, hraje zde důležitou roli motivace a při vykonávání těchto činností dochází k pocitům spokojenosti a radosti. Mohou mít také charakter hromadného organizovaného zaměstnání v podobě členství v klubech, spolcích a společenstvích. Jednou z nejdůležitějších podmínek je, aby si každý člověk volil činnosti podle své svobodné vůle, svého přání a zájmů. V opačném případě nemusí mít odpočinkové a rekreační činnosti požadovaný účinek, popř. se zde může projevit negativní působení na jedince. Výrazným aspektem je zařazení odpočinkových a rekreačních činností do celého dne. Nesmíme také zapomínat, že potřeba odpočinku je u každého z nás jiná, stejně jako míra únavy.

Odpočinkové činnosti

Pomáhají lidem k odstranění únavy a přispívají k celkové duševní pohodě jedince.

Mezi odpočinkové činnosti řadíme:

- četbu,
- poslech hudby,
- společenské hry,
- vyprávění ve skupině,
- relaxační cvičení,
- návštěvy kulturních akcí.

Rekreační činnosti

Pomáhají lidem obnovit a načerpat nové síly a energii. Probíhají formou aktivního odpočinku. Patří zde vycházky do přírody a rušnější hry.

Hájek a kol. (2008) konstatuje, že se díky přírodě dokážeme vracet ke svému původnímu prostředí, a tak si kompenzujeme život v nynějším moderním světě a společnosti. Pobyt v přírodě může probíhat jednorázově (víkendový výlet) nebo pravidelně (chůze do práce, venčení psa, pravidelný běh, cyklistika). Pobyt v přírodě se může uskutečňovat i pomocí dopravních prostředků jako je koloběžka, brusle, kolo apod.

Rekreační činnosti se dají realizovat nejen v přírodě, ale i ve městech. Nabídka je stále větší, ať už se jedná o víceúčelová hřiště (venkovní posilovny) nebo cyklostezky.

Rekreační činnosti:

- pohybové hry,
- sezónní hry a zábava (lyžování, bruslení),
- zdravotní a kondiční cvičení,
- využití dětských hřišť a sportovních areálů,
- činnosti spojené s ochranou životního prostředí.

5.2 Zájmové činnosti

Pávková a kol. (1999) chápe zájmové činnosti jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.

Hájek a kol. (2008) doplňuje, že zájmy můžeme rozdělit podle úrovně činností, časového trvání, koncentrace nebo společenské hodnoty a obsahu.

Dále Hájek a kol. (2008) rozděluje zájmové činnosti do různých oblastí:

- rukodělné činnosti,
- technické činnosti,
- přírodovědné zájmové činnosti,
- esteticko-výchovné činnosti,
- společenskovední zájmové činnosti,
- tělovýchovu a sport,
- turistiku a PC.

Rukodělné činnosti rozvíjí zručnost, jemnou motoriku a pomáhají k osvojování různých pracovních návyků a postupů (vyšívání, drátkování apod.). *Technické činnosti* mají úzkou souvislost s činnostmi tvořivými. Tyto činnosti zahrnují i rozvoj představivosti a smysl pro detail.

Přírodovědná zájmová činnost vede k získávání nových poznatků z oblasti přírodních věd. Buduje kladný vztah k přírodě a vytváří určité postoje k otázkám ochrany přírody a životního prostředí. Do těchto činností můžeme zařadit aktivity jako:

- chovatelství,

- rybaření,
- pěstování různých rostlin,
- ekologické aktivity.

Díky *esteticko-výchovné činnosti* rozvíjíme kreativitu, představivost a vztah k estetickým hodnotám. Činnosti podporují také emocionální složku osobnosti. Patří sem:

- hra na hudební nástroj,
- tanec,
- literatura,
- film, divadlo apod.

Tělovýchova a sport patří mezi aktivní zájmové činnosti, které rozvíjejí:

- fyzickou zdatnost,
- zdravou soutěživost,
- sportovního a týmového ducha,
- toleranci, smysl pro fair-play,
- odolnost vůči stresu.

Je zapotřebí zdůraznit, že přiměřená a pravidelná pohybová aktivita je důležitým činitelem zdravého vývoje dětí a mládeže. Oblast sportu a sportovních aktivit je pro děti atraktivní a ze zdravotního hlediska nezbytná. Možnost osvojovat si různé druhy sportovních aktivit podporuje děti k jejich pozdějšímu aktivnímu provozování. Přispívá tedy k tomu, aby se pro ně stal pohyb v dospělosti nutnou potřebou, a tím sportovní aktivity přispívají k lepšímu zdravotnímu stavu populace. Mezi nejvýznamnější funkce sportovních činností patří funkce výchovná.

Společenskovední zájmové činnosti mají převážně individuální charakter a přispívají k poznání současného společenského dění, k pochopení soudobé společnosti a porovnání s historií.

Mezi základní odvětví patří:

- společenská výchova,
- jazykověda,
- sběratelství,

- výchova k partnerství, k rodičovství či k vlastenectví.

Zájmová činnost PC se rozvíjí nejrychleji ze všech výše uvedených. Zahrnuje všechny dostupné typy moderní technologie. Rozvíjí schopnost práce s počítačem, a především logické uvažování.

6 SPECIFIKA ŽIVOTA VE MĚSTĚ A NA VENKOVĚ

V současné době převažuje trend přesouvání obyvatelstva do měst nebo do přilehlých vesnic, které mají dobré dopravní spojení s blízkým městem. Naopak vesnice se postupně rozrůstají a posléze se stávají součástí města, někdy lze rozmezí poznat pouze podle oznamovací tabule u silnice.

Kraus (2014) srovnává obě prostředí a konstatuje, že v posledních desetiletích prošlo radikální změnou především venkovské prostředí. Vliv na jeho změnu měly hromadné sdělovací prostředky, hromadná doprava a vědeckotechnický pokrok. Lidé z vesnice, především zemědělci, mají více volného času, který mohou trávit dle svého uvážení. Díky hromadné dopravě a celkové dostupnosti se zvýšila možnost sociálních kontaktů a trávení volného času mimo vesnické prostředí. To vše přispívá k přiblížení vesnice k městu. Samozřejmě jsou zde jisté rozdíly, které není možné odstranit. Patrné jsou rozdíly například v obchodních sítích, poskytovaných službách a v souvislosti s volným časem je rozdíl také v nabídce volnočasových aktivit.

Také podle Hofbauera (2004) nabízí město dětem větší a pestřejší nabídku volnočasových aktivit. Město svou sítí volnočasových zařízení nabízí dětem možnost setkávat se s vrstevníky, se staršími generacemi a vytvářet tak sociální vztahy. Zároveň jsou děti chráněny před různými výchovnými, zdravotními, bezpečnostními a sociálními riziky. Město je ale prostředím, kde se projevuje velká anonymita a sociální vztahy jsou odtahité.

Kraus (2014) doplňuje, že v městském prostředí se nachází spousta hřišť, bazénů, fitcenter a zimních stadionů. Tento nedostatek ale může vesnické prostředí kompenzovat přirozeným pobytem v přírodě, což je přístupné všem a zadarmo.

Společenské prostředí **ve městě** je dáno hlavně velkým osídlením a také různorodou strukturou z hlediska věku, etnika, vzdělání či profese. Díky tomu městské prostředí postrádá blíz-

ké mezilidské vztahy, jako je tomu na vesnici. Převažuje tu spíše anonymita. Město je oproti venkovu plné kulturního prostředí (kina, divadla, muzea, galerie apod.).

V současnosti největší část volnočasových aktivit **na vesnici** zajišťuje škola. Dalším pozitivem je to, že životní prostředí na vesnici přímo vyzývá děti ke hře. Příroda sama umožňuje dětem širokou paletu pohybových aktivit a nabízí mnoho podnětů a předmětů k hernímu využití. Každá vesnice je individuální v oblasti volného času dětí. Záleží na schopnostech a zaměření představitelů obce. Určitým standardem v každé vesnici je okol (sokolské hnutí), Tělovýchovná jednota (sportovní oddíly – fotbal, volejbal, tenis apod.), Folklorní sdružení (zaměřené na lidové tradice a umění) a populární Sdružení hasičů (soutěže, besedy, akce pro děti) a Občanské sdružení různého zaměření (sportovní, taneční, bojová umění aj.). Na vesnici je také odlišná komunikace mezi lidmi, neboť zde „každý zná každého“. Děti bývají vychovanější, zdraví každého dospělého. Také vztahy rodič-učitel jsou vstřícnější. Na vesnici rodiče okamžitě vědí, co jejich dítě provedlo, kde a s kým bylo. Anonymita zde prakticky neexistuje.

Současnost a modernizace však v sobě nese veliké změny. Do vesnic přichází podobný život jako ve městech.

6.1 Město a volný čas dětí

Jak jsem již zmínila, ve městech je pro děti daleko větší nabídka volnočasových aktivit než na venkově. Kraus (2008) zdůrazňuje, že kromě škol existují i další instituce, které dětem nabízejí aktivity různého zaměření (ZUŠ, sportovní kluby apod.). Školy by s nimi měly být v kontaktu, ale v prostoru velkého města je to oproti venkovu dosti složité.

Dle Hájka a kol. (2008) prostředí a zařízení města poskytují jednorázové i vícedenní aktivity, které postupně rozvíjí a rozšiřují jejich obsah na rekreační, zájmový a výchovně-vzdělávací činnosti, které jsou veřejně prospěšné. Významnou součástí města jsou jednotlivé ulice, náměstí nebo parky, které nejsou funkčně přizpůsobovány jako prostory k využití volného času, ale často bývají využívány ke spontánní hře či k setkávání určitých skupin dětí.

Pávková a kol. (1999) konstatuje, že lidé z města vyhledávají co nejvíce možností, jak strávit volný čas v přírodě. Mezi oblíbená místa patří různá sportovní a víceúčelová hřiště, koupaliště, cyklistické stezky nebo zařízení pro zimní aktivity.

Jak Hofbauer (2004) uvádí, že k dalším oblíbeným aktivitám dětí patří různé výlety do přírody, chalupaření, chataření či jiné způsoby trávení času pobytem v přírodě. Mnoho dětí si tyto návyky osvojí i pro svůj dospělý život.

6.2 Venkov a volný čas dětí

Děti z vesnic nemají tolik možností rozvíjet své schopnosti a dovednosti ve volném čase, neboť musí zájmové činnosti vyhledávat ve městě. Problém vyvstává v oblasti dopravy (nedostatečná spojení, finanční a bezpečnostní hledisko). Proto je důležité, aby i malé vesnice nabízely dětem sportovní a kulturně-společenské činnosti. Jednou z možností jsou tradiční spolky, které s dětmi pracují a pořádají pro ně mnoho různých aktivit (např. hasiči).

Dle Hofbauera (2004) na vesnici nejvíce možností k využití volného času dětí zajišťuje škola. Ta nabízí dobrovolnou účast na mimoškolních aktivitách a utváří tak prostředí pro rozvoj individuálních předpokladů dětí. Škola spolupracuje s rodiči, případně s obcí a zlepšuje zájmy a nadání dětí stejně jako sociální vztahy.

Život na venkově nabádá děti ke hrám, a to zejména venku. Děti umí dle své představivosti vymýšlet různé tvořivé hry jak ve skupinách, tak samostatně. Dá se zobecnit, že životní prostředí hru podporuje. Děti mají mnoho možností, co venku dělat, a nejsou omezeny prostorem. Příroda tedy děti motivuje k venkovním hrám.

Děti z města tráví svůj volný čas veku na hřišti či v parku, naopak děti z venkova se baví převážně na zahradě u domu nebo v přírodě. Každopádně lze konstatovat, že je to dobrá volba, protože dostatek pohybu na zdravém vzduchu pro dítě představuje posílení imunity, zlepšení fyzické zdatnosti a také rozvoj zručnosti.

PRAKTICKÁ ČÁST

7 VÝZKUMNÝ PROJEKT

Druhá část diplomové práce se zabývá výzkumem, jenž byl zaměřen na žáky mladšího školního věku, kteří žijí v okrese Vsetín. Výzkum se soustředil na volný čas a zájmové aktivity těchto dětí – žijících ve městě nebo na venkově.

7.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zmapovat volnočasové aktivity dětí mladšího školního věku s ohledem na specifika života ve městě a na venkově. Současně bylo cílem výzkumu zjistit, jakým aktivitám a jak často se jim děti věnují v rozličných prostředích.

Vzhledem k charakteru zkoumané problematiky a lokality není cílem práce získat souhrn vyčerpávajících informací, které by byly považovány za platný závěr. Výzkum tedy popisuje reprezentativní vzorek a především potvrzuje nebo vyvrací výzkumné otázky.

7.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum byl zaměřen na žáky 1. stupně ZŠ ve věku 7–10 let (2.–4. ročník ZŠ) v okrese Vsetín. Prostřednictvím rodičů byly osloveny děti ze tří městských škol (ZŠ Ohrada, ZŠ Rokytnice a ZŠ Trávníky) a tří vesnických škol (ZŠ Hovězí, ZŠ Jablunka a ZŠ Mikulůvka). Celkem se výzkumného šetření zúčastnilo 135 dětí z města a 102 dětí z vesnice.

Výzkumný vzorek je specifický, proto v následující části přiblížím město Vsetín a základní školy (obce), které tvořily výzkumnou část diplomové práce.

Vsetín

Město Vsetín se nachází ve východní části Moravy, ve Zlínském kraji. Rozkládá se mezi Vsetínskými a Vizovickými vrchy, na horním toku řeky Bečvy. Leží v nadmořské výšce 348 m n. m. Celková výměra katastru města je 5761,49 ha. Nejvyšším místem je vrch Cáb

s nadmořskou výškou 841 m. Na území města Vsetína žije celkem 25 226 obyvatel (údaj z roku 2022). Starostou města je Mgr. Ing. Jiří Růžička. Město Vsetín se pyšní oceněním „Fairtradové město“ a „Obec přátelská rodině“.

Město Vsetín nabízí širokou nabídku k trávení volného času jak v oblasti kulturní, tak sportovní. Filmová a divadelní představení nabízí Kino Vatra, Lidový dům, Loutkové divadlo Kohútek nebo Dům kultury, který pravidelně také pořádá farmářské, velikonoční a vánoční trhy. První víkend v září patří centrum města oblíbené kulturní akci „Valašské záření“. Folklorní spolky Jasénka a Vsacan se podílejí na řadě kulturních vystoupení a jsou spolupořadatelé Mezinárodního folklorního festivalu „Vsetínský krpec“. Kulturní akce, přednášky či besedy pravidelně organizuje také Masarykova veřejná knihovna. Zajímavou nabídku kulturních, sportovních a volnočasových aktivit, ale také kroužků a letních táborů nabízí Alcedo – středisko volného času. Navštívit můžete také zápasy vsetínských hokejistů, fotbalistů, volejbalistů, házenkářů a jiných sportů. Ve městě je také velká nabídka sportovních oddílů pro děti, např. atletický klub Elim, gymnastika, karate, stolní tenis, tenis, taneční oddíl nebo kolektivní sporty. Prožít volný čas lze také na městských sportovních zařízeních – kryté hale Na Lapači, zimním stadionu, Městských lázních, ve fitcentru a v létě na koupalištích U průmyslovky nebo Sokoláku. V současné době se v blízké obci Lhotě u Vsetína buduje nové multifunkční sportoviště Kapka resort. Jedná se o sportovní a regenerační centrum, o atraktivní lokalitu pro volnočasové aktivity pro mnoho místních i dojíždějících obyvatel. Dostupnost bude jak městskou hromadnou dopravou, tak cyklodopravou. Již na podzim roku 2022 tak mohou uživatelé využít v tomto resortu nabízených služeb, například ledovou plochu, fyzioterapii, wellness, tělocvičny, hotel či restauraci.

Základní vzdělávání na území města zajišťuje celkem 8 škol:

- 5 základních škol zřizovaných městem Vsetín – ZŠ Luh, ZŠ Ohrada, ZŠ Rokytnice, ZŠ Sychrov a ZŠ Trávníky,
- 1 soukromá základní škola – ZŠ Integra Vsetín,
- víceleté gymnázium – Masarykovo gymnázium,
- základní škola zřizovaná Zlínským krajem, která zabezpečuje vzdělávání zdravotně postiženým dětem a dětem ze sociokulturně znevýhodněného prostředí – Základní škola, mateřská škola a praktická škola Vsetín, Turkmenská (www.mestovsetin.cz).

ZŠ Ohrada

Byla zřízena v roce 1976. Školu navštěvuje 530 žáků ve 25 třídách. Vyučuje se podle školního vzdělávacího programu „Učme se pro život.“ Důraz je kladen na výuku cizích jazyků (od 1. ročníku se vyučuje hravou formou angličtina, v 6. třídě se přibírá druhý cizí jazyk – němčina nebo ruština).

Mezi zájmové kurzy řadíme kurz výtvarné výchovy a keramiku, plavecký kurz, kurz anglického a německého jazyka, gymnastiku, florbal, hru na flétnu, dramatický kroužek – divadlo Ohrad'ák. Oblíbené jsou pravidelné zájmové akce na 2. stupni ZŠ (turistický, lyžařský, cyklistický a vodácký kurz).

Součástí školy je školní družina a školní klub, kde děti pracují ve skupinkách se svými vychovatelkami. Věnují se odpočinkovým i zájmovým a také sportovním činnostem. Pravidelná činnost se prokládá návštěvou kulturních a sportovních akcí (divadlo Zlín, zámek, hvězdárna, městská či dětská knihovna, solná jeskyně, kuželna). V blízkosti školy je les a řeka Bečva, což vybízí k pravidelným vycházkám.

ZŠ Rokytnice

Založena v roce 1979. V současnosti má 450 žáků. Škola je situována nad sídlištěm Rokytnice v klidném prostředí v blízkosti přírody. Profiluje se ve dvou specifických oblastech – informační a komunikační technologie a přírodovědné předměty a ekologie. Informatika je vyučována již od 4. ročníku.

Ve školní přírodní zahradě se pěstují bylinky, koření, zelenina i ovoce. Hospodaří se metodami šetrnými k přírodě, proto škola v roce 2013 získala certifikát „Přírodní zahrada“.

Školní družinu navštěvuje 150 dětí rozdělených do pěti oddělení. Všichni se těší na školní ples, který si organizují samy děti navštěvující školní klub a školní parlament.

ZŠ Trávníky

Škola patří mezi nejstarší vsetínské školy. Postavena byla v roce 1953. Ve škole se vyučuje podle školního vzdělávacího programu „Vstupte s námi do světa moudrosti a zábavy“. Ve školním roce 2021/2022 navštěvuje školu 520 žáků rozdělených do 25 tříd.

Nepovinné předměty zastupuje výtvarná výchova (kresba, malba, keramika), hudební výchova (sborový zpěv), florbal a orientální tanec. Do volitelných předmětů se řadí hudební a výtvarná výchova, člověk a příroda, anglická konverzace.

Školní družina nabízí divadelní kroužek, sportovní hry, hru na kytaru a flétnu, stolní tenis a kroužek Dovedné ruce. Ve školním klubu si žáci můžou zahrát šprtec, šachy, elektronické šipky, stolní hry nebo florbal.

Na škole působí pěvecký sbor Trávníček, který se pravidelně účastní celé řady akcí.

Následně představíme vybrané obce, základní školy a možnosti využití volného času v těchto lokalitách.

Hovězí

Obec Hovězí leží asi 7 km jihovýchodně od okresního města Vsetín. Nachází se mezi Vsetínskými vrchy a Javorníky, po obou březích řeky Bečvy. Mezi hlavní části obce Hovězí patří Hovízky a Hořansko. Výměra katastru obce činí 2212 ha, žije zde 2352 obyvatel (2022). V centru obce se nachází pošta, veřejná knihovna, kulturní zařízení, středisko pro volnočasové aktivity, zdravotnické zařízení, 2 víceúčelová hřiště, kadeřnictví, prodejna potravin i smíšeného zboží a restaurace. Na pravém břehu řeky Bečvy stojí mateřská a základní škola. Dominantou obce je kostel sv. Maří Magdalény. Na náměstí se nachází socha sv. Jana Nepomuckého a u hlavní silnice Sousoší kalvárie. Zájmová činnost v obci je zajišťována Tělovýchovnou jednotou Sokol Hovězí, Mysliveckým sdružením, Sborem dobrovolných hasičů a sdružením Junák.

ZŠ *Hovězí* byla slavnostně otevřena v roce 1957 (první školní budova byla dřevěná a byla postavena kolem roku 1740). V letošním roce 2021/2022 navštěvuje školu celkem 426 žáků. Škola má dobré podmínky pro pěstitelské práce a pracovní vyučování. Výuka cizích jazyků (angličtina a němčina) probíhá od 4. ročníku. Součástí školy je školní družina a klub, knihovna. V areálu školy bylo vybudováno víceúčelové hřiště s umělým povrchem využívané zejména k malé kopané, volejbalu, basketbalu, nohejbalu a tenisu. Škola organizuje také lyžařské a plavecké kurzy. Dále nabízí kroužky volejbal, florbal, keramiku, čtenářský kroužek, hudební výuku a klub zábavné logiky a deskových her.

Jablůnka

Obec Jablůnku naleznete na železniční trase z Valašského Meziříčí do Vsetína, rozkládá se přibližně 7 km od Vsetína a 20 km od slovenských hranic. Dle turistického členění patří do oblasti Beskydy, Valašsko. Jablůnkou protéká řeka Bečva. Rozloha obce je 821 ha, žije zde 2352 obyvatel (2022). V současnosti se v obci nachází pošta, banka, mateřská a základní ško-

la, veřejná knihovna, kulturní a zdravotnické zařízení, lékárna, domov pro osoby se zdravotním postižením, tělocvična, fotbalové hřiště, prodejny potravin a smíšeného zboží a pohostinství. Aktivní činnost zde vyvíjí různé spolky a organizace. Do budoucna Jablůnka počítá s vybudováním obchvatu obce rychlostní komunikací, neboť vylepší životní podmínky v obci, kterou dnes bohužel projíždí velké množství automobilů.

ZŠ *Jablůnka* je zřizována obcí Jablůnka. Budova školy je na krásném místě – na svahu nad obcí. Školu navštěvují přibližně dvě stovky žáků (průměrně 18 žáků na třídu), což umožňuje učitelům osobnější přístup k žákům. Součástí školy je školní družina, jídelna a školní poradenské pracoviště. Školní vzdělávací program ZŠ Jablůnka má název „Šance pro všechny“. Při škole je zbudované multifunkční hřiště využívané v hodinách tělesné výchovy. Škola pro děti zajišťuje plavecký a lyžařský výcvik a také různorodou činnost zájmových kroužků. V rámci dotačních programů vyrůstají nové odborné učebny. Díky příjemnému prostředí a nepřelplněným třídám můžeme školu nazvat školou rodinného typu.

Mikulůvka

Obec Mikulůvka se prostírá v malebném údolí na východním úpatí Hostýnských vrchů. Obcí protéká stejnojmenný potok, který se vlévá do Vsetínské Bečvy. Celková rozloha obce je 1269 ha a je z velké části tvořena lesy (převážně jehličnaté s velkým podílem smrku). K 1. 1. 2022 žilo v obci 811 obyvatel, z toho přibližně polovina v produktivním věku. V obci působí několik firem a živnostníků, většina obyvatel však dojíždí za prací do blízkého Vsetína či Valašského Meziříčí. V obci se nachází obecní úřad, knihovna, mateřská škola, 1. stupeň základní školy, pohostinství, samoobsluha, pekárna, sportovní hala, dětské a fotbalové hřiště. V roce 2009 proběhla rekonstrukce sportovní haly a úprava víceúčelového hřiště (volejbalový, tenisový a nohejbalový kurt). Komplex pro aktivní trávení volného času slouží nejen obyvatelům obce Mikulůvky, ale i blízkého okolí a turistům. Pořádají se zde také kulturní, společenské a sportovní akce. V létě je hojně navštěvované místní koupaliště. Mezi další turistické zajímavosti patří dřevěná zvonice a vodní Mikulův mlýn.

ZŠ *Mikulůvka*, celým názvem Základní škola a Mateřská škola Mikulůvka, je školou malotřídní, se třemi třídami a pěti ročníky (1.–5. ročník). Nachází se v klidné části obce, v pěkném přírodním prostředí. V provozu je školní družina, kterou navštěvuje 44 dětí rozdělených do dvou oddělení. Mezi nabízené zájmové kroužky patří Hravá angličtina, Veselá věda, keramika, divadelní kroužek. Škola se zapojuje do projektů „Celé Česko čte dětem“, „Miluji jídlo, neplýtvám“ a „Mléko do škol“ (www.zsmikuluvka.cz).

7.3 Metody sběru dat

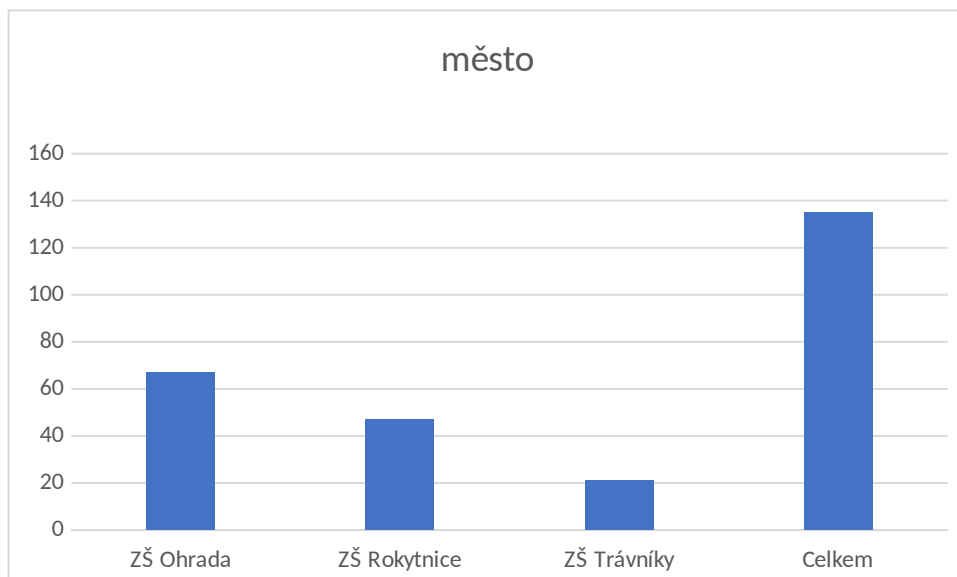
Byl zvolen kvantitativní výzkum, technika dotazníkového šetření. Dotazník je nejpoužívanější metodou zjišťování údajů. Výhodou je nízká časová a finanční náročnost i získání velkého množství informací od mnoha respondentů. Mezi nevýhody dotazníku řadíme malou návratnost a nepravdivé odpovědi, popř. nepochopení daných otázek ze strany dotazovaných. Pro respondenty je důležitá vysoká míra anonymity a časová nenáročnost.

Nestandardizovaný dotazník, který byl použitý v rámci výzkumu obsahuje, 21 převážně uzavřených otázek. Tyto otázky byly alternativní (odpověď vybírána pouze z nabízených možností), výčtové (kombinace několika možností odpovědí) a pořadové (vlastní pořadí alternativ odpovědí). Zkoumanou skupinou byli žáci ve věku 7–10 let (2. až 4. ročník základní školy) v okrese Vsetín. Mohlo se stát, že některé otázky nebudou dětem srozumitelné. Proto jsem se rozhodla rozeslat prostřednictvím emailu dotazník jejich rodičům. Nejdříve jsem provedla pilotní studii u čtyřech náhodných rodičů a ujistila se, že jsou otázky do dotazníku vhodně vybrány a správně formulovány. Dle jejich doporučení jsem dotazník ještě před rozesláním upravila. Celé znění dotazníku je uvedeno v příloze.

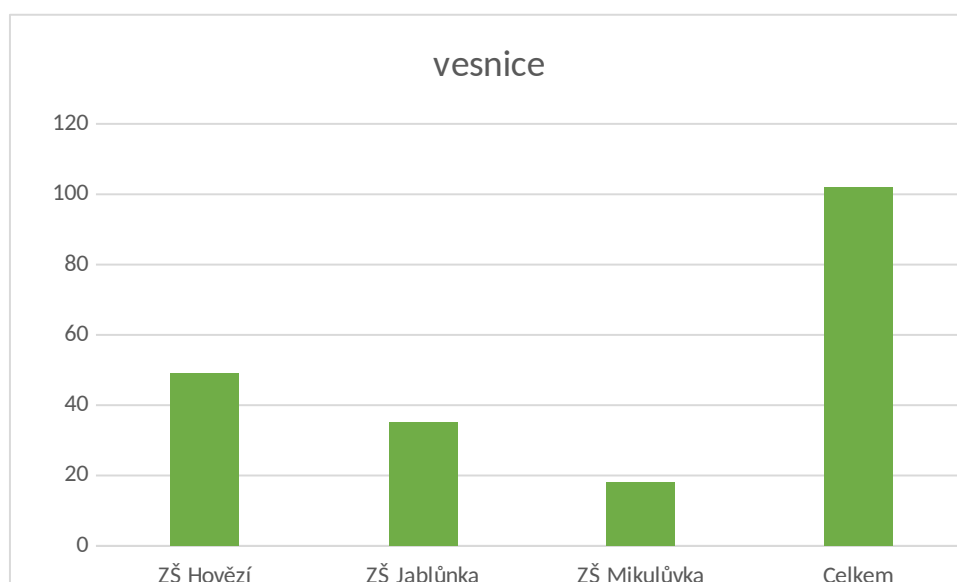
Osloveno bylo 399 rodičů žijících ve městě a 213 rodičů žijících na venkově. Návratnost dotazníků byla u rodičů z města 33,83 % a u rodičů z vesnice 47,89 %. Pro můj výzkum to bylo zajímavé zjištění. Pracovala jsem s výsledným počtem 135 dotazníků přijatých od rodičů z města a 102 dotazníky od rodičů z venkova. Výzkumného šetření se zúčastnilo 115 dívek a 122 chlapců. Celkem bylo vyhodnoceno 237 dotazníků.

Pro přehlednost uvádím grafy č. 1 a č. 2, které rozdělují respondenty podle místa bydliště a tabulku č. 1 doplňující informace o pohlaví respondentů.

Graf č. 1 Členění respondentů podle místa bydliště – město

Graf č. 2 Členění respondentů podle místa bydliště – vesnice

Grafy nám popisují skutečný počet respondentů, kteří se výzkumu zúčastnili.

Město: ZŠ Ohrada – 67, ZŠ Rokytnice – 47, ZŠ Trávníky – 21 (celkem 135 respondentů).

Vesnice: ZŠ Hovězí – 49, ZŠ Jablůnka – 35, ZŠ Mikulůvka – 18 (celkem 102 respondentů).

Tabulka č. 1 Pohlaví dítěte

Pohlaví dítěte	dívka	chlapec
město	65	70
vesnice	50	52

Z výsledné tabulky lze vyčíst, že se výzkumu zúčastnilo 65 dívek a 70 chlapců z města a také 50 dívek a 52 chlapců z vesnice. Pro naše šetření bylo důležité rovnoměrné rozložení pohlaví dětí. Celkový počet 237 respondentů hodnotím jako dostačující.

Cílem mé diplomové práce je zmapovat volnočasové aktivity dětí mladšího školního věku s ohledem na specifika života ve městě a na venkově. Následně se proto soustředíme na zodpovězení výzkumných otázek.

7.4 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

Jsou rozdíly v trávení volného času dětí mladšího školního věku ve městě a na vesnici?

Dle výsledků dotazníkového šetření se pokusíme zodpovědět na tyto zpřesňující otázky:

- 1. Tráví děti z vesnice se svými rodiči více volného času než děti z města?***
- 2. Navštěvují děti z města školní družinu/klub častěji než děti z vesnice?***
- 3. Tráví děti z města u počítače více volného času než děti z vesnice?***
- 4. Provozují děti z vesnice méně organizovaných kroužků mimo školu než děti z města?***
- 5. Jaké druhy kroužků jsou pro děti atraktivní?***

Cíl práce: ***Zmapování volnočasových aktivit dětí mladšího školního věku s ohledem na specifika života ve městě a na vesnici.***

7.5 Výsledky šetření

Data získaná pomocí dotazníku byla zpracována, kvantitativně vyhodnocena v tabulkách i grafech a následně interpretována.

1. výzkumná otázka: *Tráví děti z vesnice se svými rodiči více volného času než děti z města?*

Vztahy rodičů a dětí se odvíjejí od společně prožívaného času. V tomto směru nesmí rodiče zapomínat na psychickou pohodu, legraci, na to, že jsou pro děti vzorem. Nabízet jim dostatek osobního prostoru, pohybových a jiných atraktivních aktivit by mělo být samozřejmostí. Většina rodin si neuvědomuje, jak vzácný a důležitý pro ně může být společně strávený čas.

Tabulka č. 2 Čas strávený s rodiči – pracovní den

Společný čas	vesnice	město
1–2 hodiny	9 %	19 %
3–4 hodiny	52 %	42 %
5 a více hodin	39 %	39 %

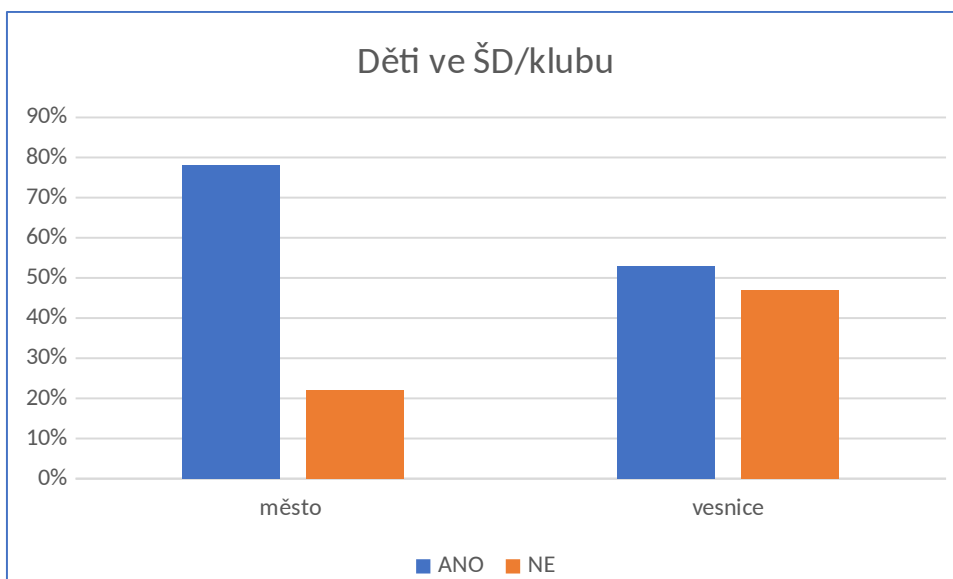
Odpovědi na první výzkumnou otázku se zabývala 6. položka v dotazníku: *Kolik času strávíte v pracovní den se svým dítětem?* Zjistili jsme, že nejsou výrazné rozdíly v trávení času dětí s rodiči ve městě nebo na vesnici. Shodně 39 % respondentů z města i vesnice odpovědělo, že spolu tráví denně 5 a více hodin. Nejvíce spolu rodiče s dětmi tráví 3–4 hodiny (na vesnici je to 52 %, ve městě 42 %). Rodičů s dětmi, kteří spolu tráví pouze 1–2 hodiny denně, je na vesnici 9 % a ve městě 19 %.

2. výzkumná otázka: *Navštěvují děti z města školní družinu/ klub častěji než děti z vesnice?*

Školní družiny a školní kluby jsou základní formou výchovy mimo vyučování a jejich základním úkolem je postarat se o děti zaměstnaných rodičů. Hlavním úkolem je prolínání výchovných a rekreačních činností, pobyt na čerstvém vzduchu a poskytování příležitostí ke spontánním dětským aktivitám. Děti po organizované činnosti ve vyučování volně přechází do odpočinkové části dne, vyplněné zájmovou činností dle vlastní volby. Děti z města odcházejí do organizovaných kroužků mimo školu, ale také často zůstávají v družině až do kon-

ce (16.30 hodin). Děti z vesnic, pokud není naplánovaná zajímavá organizovaná akce, většinou odjíždějí domů kolem druhé hodiny školním autobusem, kde na ně čekají prarodiče nebo je doprovázejí starší sourozenci.

Graf č. 3 Děti ve školní družině/klubu

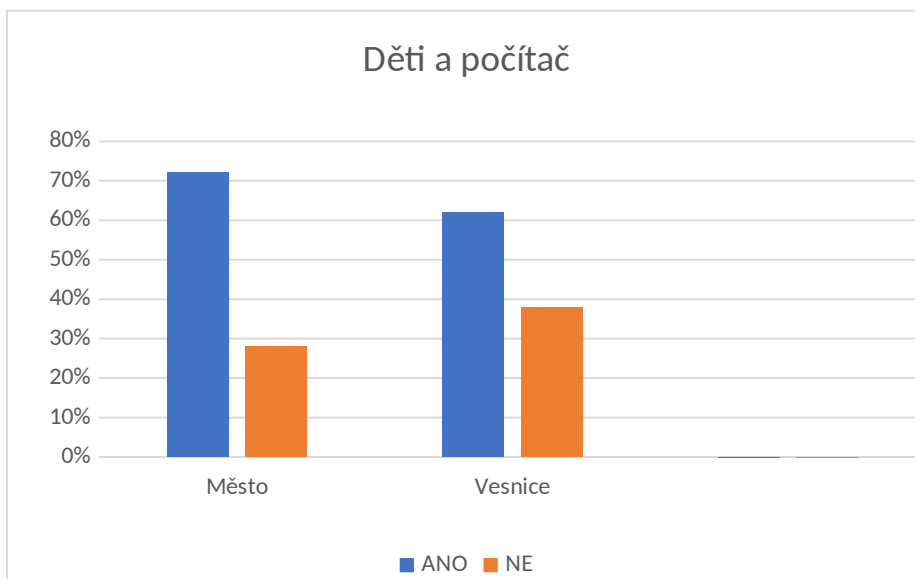
Na druhou výzkumnou otázku se zaměřila položka č. 11 v dotazníku: *Navštěvuje vaše dítě školní družinu?* Podle výsledků na ni můžeme odpovědět kladně. Školní družinu/klub navštěvuje 78 % oslovených dětí z města a pouze 53 % dětí z vesnice. Dle dlouholetých zkušeností ve školní družině mohou potvrdit, že rodiče z města jsou více pracovně vytiženi než rodiče z vesnice. Dalším aspektem pro potvrzení výzkumné otázky je fakt, že děti na vesnici často bydlí s prarodiči. Ti je mohou po škole hlídat a děti nemusí každý den trávit celé odpoledne ve školní družině. Není ani výjimkou, že dítě přichází v šest hodin do ranní družiny a domů odchází ve čtyři hodiny odpoledne. Tady vyvstávají další otázky, zda jsou rodiče tak zaměstnaní či jen nechávají odpovědnost za výchovu svých dětí na škole.

3. výzkumná otázka: ***Tráví děti z města u počítače více volného času než děti z vesnice?***

Toto stále diskutovanější téma nás vede k zamyšlení. Počítač, internet a děti? Dnes již víme, že počítače mají na děti velký vliv. Nejvíce děti na počítači baví mimoškolní aktivity. Vyhledávají různé aplikace a hry, u kterých dokážou strávit dlouhý čas. Rodiče dětem často počítač zakazují, ale najdou se i pozitivní věci. Například v procvičování angličtiny, ve výukových programech či v rychlém vyhledávání informací. Rodiče by měli kontrolovat čas, který u počítače děti tráví a co děti na počítači dělají. V dnešní době je již možné nainstalovat rodičovský software, který hlídá, aby se děti nedostaly na nevhodné stránky. O dalších pozi-

tivních a negativních činitelích jsem se již zmínila v podkapitole 3.5 Hromadné sdělovací prostředky.

Graf č. 4 Děti a počítač

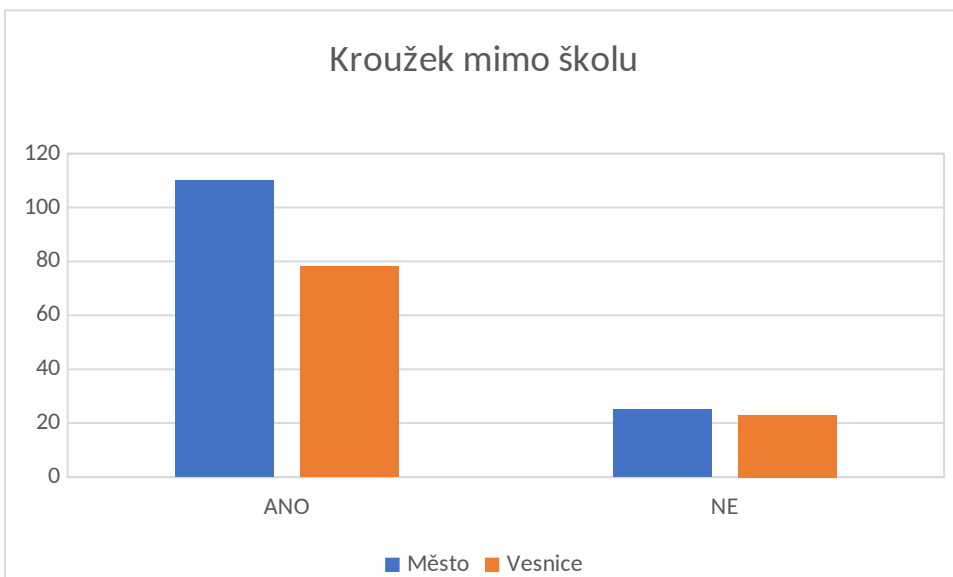
Na třetí výzkumnou otázku nám poskytla odpověď 8. položka v dotazníku: *Tráví vaše dítě volný čas u počítače?* Výsledný graf nám ukazuje, kolik procent dětí ze zkoumaného souboru tráví svůj volný čas u počítače. Zároveň nám kladně odpovídá na třetí výzkumnou otázku. Děti z města (72 %) tráví u počítače více času než děti z vesnice (62 %).

4. výzkumná otázka: **Provozují děti z vesnice méně organizovaných kroužků mimo školu než děti z města?**

Děti z města mají více možností, jak trávit volný čas než děti z vesnice. V teoretické části práce jsou popsána zařízení, která se specifikují na volný čas dětí a mládeže. Tato zařízení a instituce se nachází převážně ve městech. Na vesnici nejsou tyto možnosti dostupné, a proto jsou děti nuceny dojíždět do větších měst nebo využít kroužků působících ve škole.

Jak jsme již zmínili, děti si ve městě mohou vybrat z velké nabídky zájmových zařízení (ZUŠ, sportovní klub, DDM). Děti z vesnice tuto možnost nemají. Pokud bydlí v blízké obci, není dojíždění do města náročné. V opačném případě je navštěvování kroužků složitější. Nezáleží jen na dětech, který kroužek si vybraly. Pro rodiče je závazná finanční stránka a zajištění dopravy pro děti. Důležité je tedy sociální zázemí rodiny.

Graf č. 5 Kroužek mimo školu – pravidelně organizovaná činnost

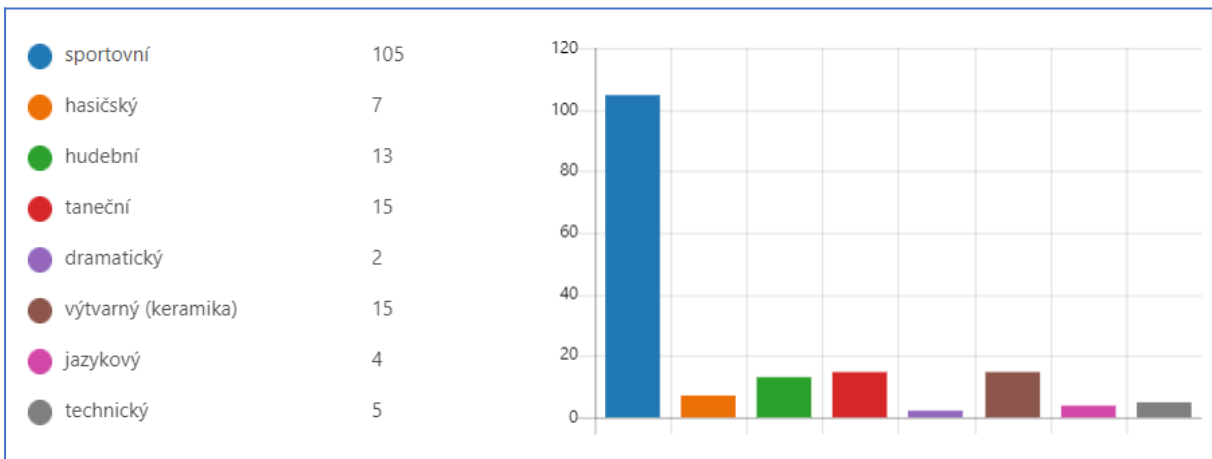
Z 15. otázky položené v dotazníku: *Provozuje vaše dítě nějakou organizovanou činnost – kroužek mimo školu?* lze vyčíst, že se děti z města více věnují organizovaným činnostem – kroužkům mimo školu než děti vesnice. Přesněji uvedlo tuto činnost 81 % rodičů dětí z města oproti 77 % rodičů dětí z vesnice. Můžeme konstatovat, že se 4. výzkumná otázka potvrdila. Děti z vesnice provozují méně organizovaných kroužků mimo školu než děti z města.

Ve výběru různých kroužků se však neobjevily výraznější rozdíly. Pro obě skupiny odpovídajících dětí je nejatraktivnější sportovní kroužek a nejméně oblíbený je kroužek dramatický.

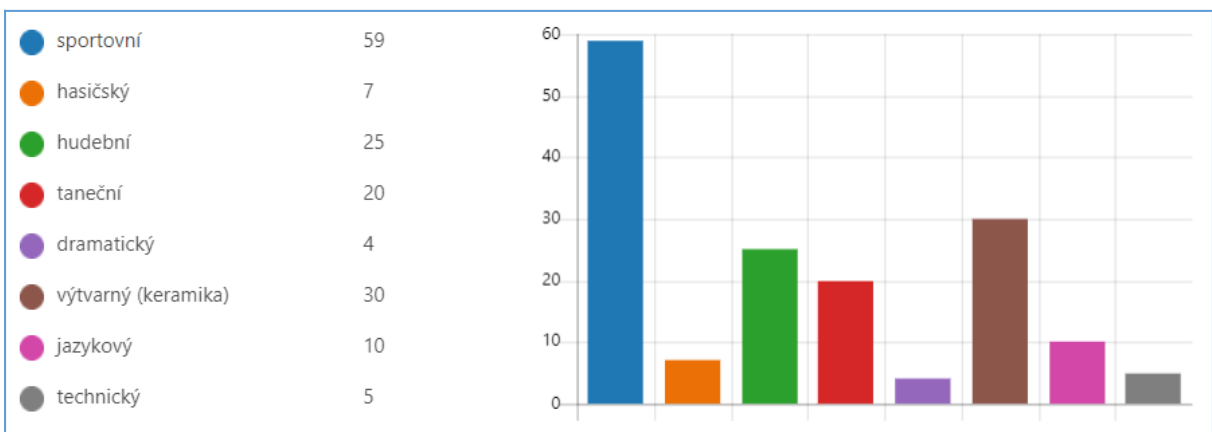
5. výzkumná otázka: ***Jaké druhy kroužků jsou pro děti atraktivní?***

Respondenti měli na výběr z osmi nejnabízenějších typů kroužků. Mohli označit i více možností.

Graf č .6 Typ kroužku – děti z města

Graf č. 7 Typ kroužku – děti z vesnice

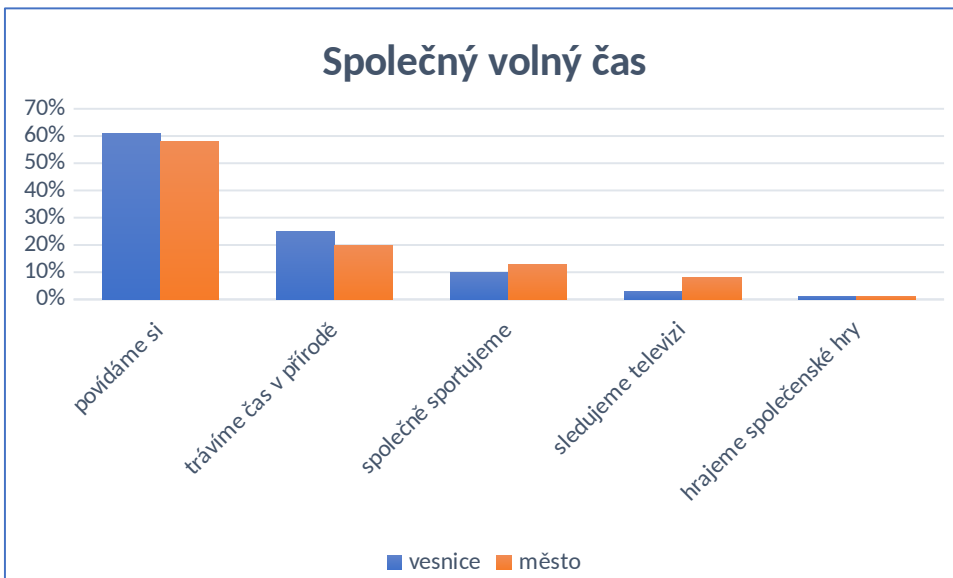
Z výsledků 17. položky dotazníku: *Vyberte typ kroužku vašeho dítěte* je patrné, že u dětí z města s velkou převahou vedou sportovní kroužky. 15 respondentů dále označilo kroužek taneční a výtvarný (keramika). Následuje hudební, hasičský, technický, jazykový a nejméně zastoupený je kroužek dramatický.

Také u dětí z vesnice, stejně jako u dětí z města, je největší zájem o kroužek sportovní. Rozdíl mezi dalšími aktivitami už ale není tak výrazný. Dále děti preferují kroužek výtvarný (keramiku), hudební, taneční, jazykový a hasičský. Nejméně vyhledávaný u dětí z vesnice je kroužek technický a dramatický.

K odpovědím na výzkumné otázky nebylo využito všech položek v dotazníku, proto nyní vyhodnotíme i ostatní odpovědi respondentů.

Otázka č. 7: ***Jak nejčastěji trávíte společný volný čas (rodiče – děti)? Seřad'te od nejčastějších aktivit po nejméně časté.***

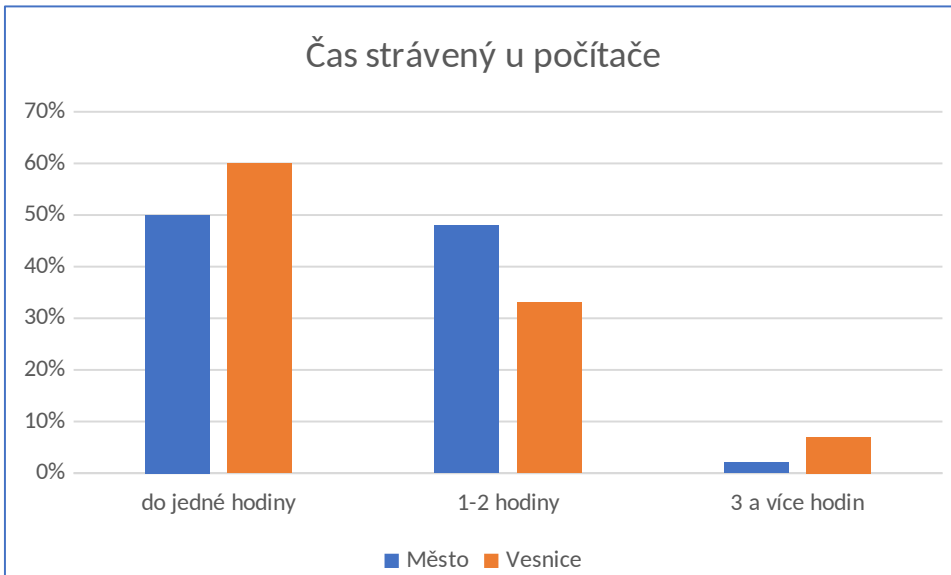
Graf č. 8 Společně strávený čas rodičů a dětí

Při srovnávání těchto položek nevidíme větší rozdíly. Obě skupiny (respondenti z města i vesnice) preferují při společných aktivitách povídání si, na druhém místě je trávení času v přírodě, následuje společné sportování, sledování televize a nejméně se rodiče s dětmi věnují hraní společenských a jiných her. Z grafu lze zároveň vyčíst, že děti s rodiči z města sledují společně televizi více než děti s rodiči z vesnice.

Otázka č. 9 *Kolik hodin denně vaše dítě stráví u počítače?*

Graf č. 9 Čas strávený u počítače

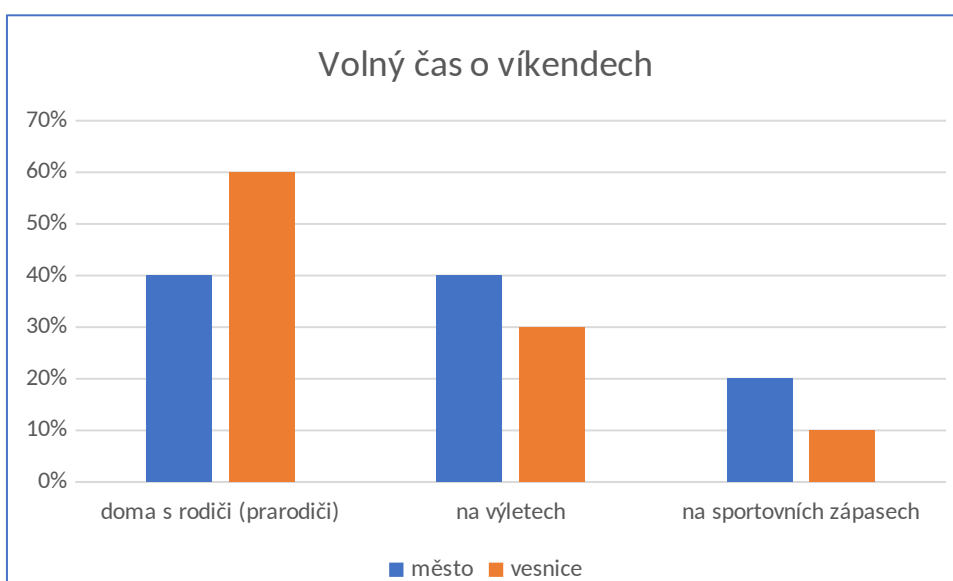
Je patrné, že nejvíce dětí v obou sledovaných skupinách tráví u počítače maximálně 1 hodinu. Časovou dotací 1–2 hodiny preferuje 48 % dětí z města a 33 % dětí z vesnice. Zároveň více vesnických než městských dětí tráví u počítače 3 a více hodin.

V první výzkumné otázce jsme se zaměřili na trávení volného času dětí a rodičů převážně v pracovní dny. V další otázce se budeme soustředit obecně na to, kde děti tráví víkendy.

Otázka č.10 **Kde obvykle vaše dítě tráví víkendy?**

Děti na vesnici žijí v přírodě po celý rok. Svůj volný čas o víkendech dělí mezi pomoc rodičům na zahradě, na poli a mezi kamarády ze sousedství. Děti z města, a převážně jejich rodiče, vyhledávají o víkendu změnu oproti pracovním dnům. Vyrážejí do přírody, na výlety, na kolo nebo na stále oblíbenější chalupu. Zdali se nemýlíme nám prozradí následující graf.

Graf č. 10 Způsob trávení volného času o víkendech

V grafu jsou patrné rozdíly v trávení víkendů dětí žijících ve městě a na venkově. Děti z města jsou nejčastěji mimo domov, na různých výletech. O jednoho respondenta méně odpovědělo, že městské děti zůstávají o víkendech doma. Nejvíce (60 %) dětí z vesnice pobývá o víkendech doma s rodiči (prarodiči), 30 % dětí jezdí na výlety a jen 10 % dětí z vesnice se zúčastňuje různých sportovních zápasů, turnajů. V této oblasti jsou děti z města aktivnější, 20 % dětí se zapojuje do víkendových sportovních akcí.

Otázka č. 12 **Provozuje vaše dítě ve škole nějaký zájmový kroužek?**

Tabulka č. 3 Kroužek ve škole

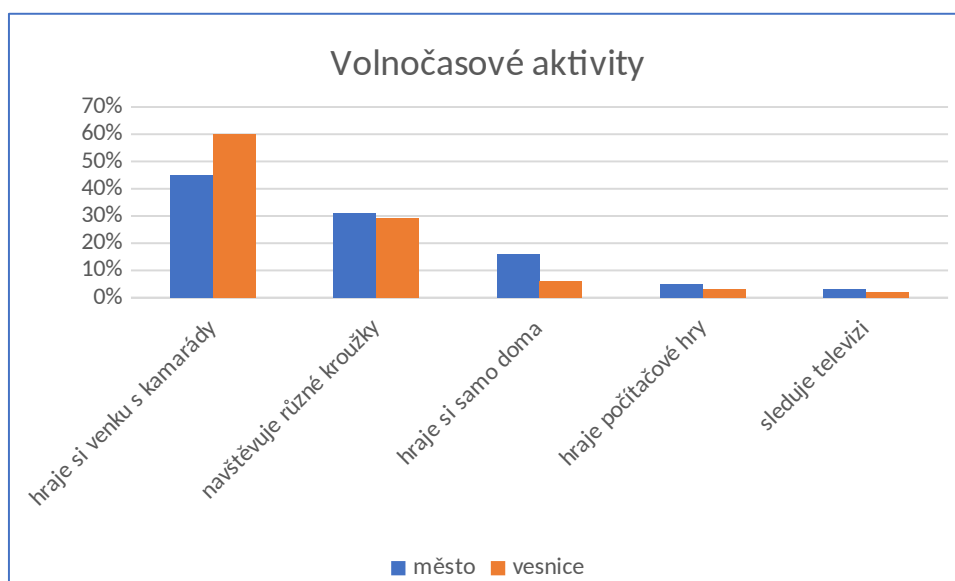
Kroužek ve	město	vesnice
------------	-------	---------

škole		
ANO	52 %	49 %
NE	48 %	51 %

Položka č.12 v dotazníku hledala odpověď na otázku, zda dítě provozuje ve škole nějaký zájmový kroužek. Odpovědi respondentů byly podobné. Kroužek ve škole vyhledává 52 % dětí z města a 49 % dětí z vesnice. Nejvíce dětí se realizuje ve výtvarném kroužku, následují pohybové hry a florbal. Přibližně polovina respondentů odpověděla, že žádný kroužek ve škole nenavštěvuje. To však neznamená, že tyto děti nemají jiné zájmy či aktivity, kterým se věnují ve volném čase mimo školu.

Otázka č. 14 *Jakým volnočasovým aktivitám se vaše dítě nejčastěji věnuje?*

Graf č. 11 Nejčastější volnočasové aktivity

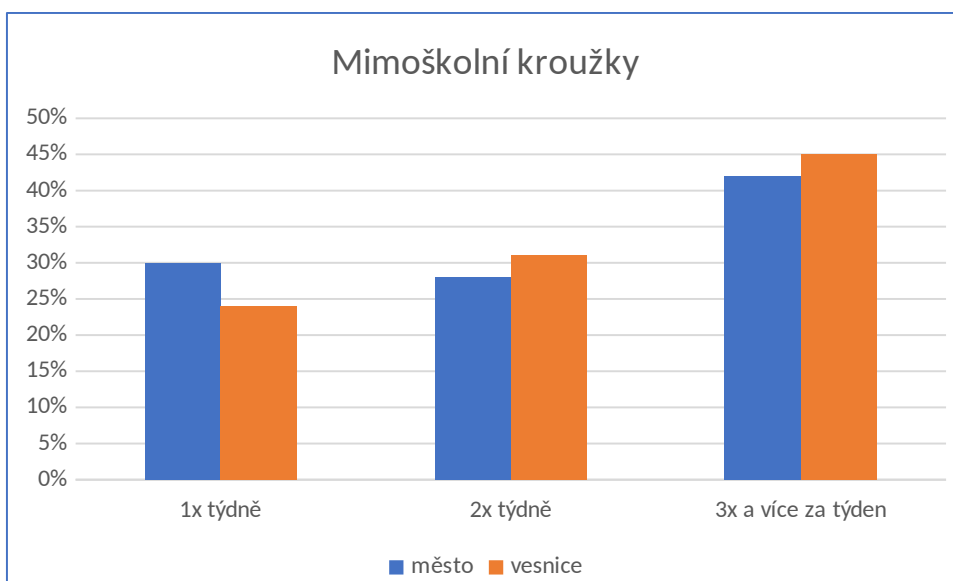

Z dotazníků vyplývá, že 45 % dětí z města si hraje venku s kamarády, následují různé zájmové kroužky (31 %), hraje si samo doma (16 %), hraje počítačové hry (5 %) a sleduje televizi (3 %). Také u dětí z vesnic náleží k nejčastějším volnočasovým aktivitám hraní si venku s kamarády (60 %), 29 % dětí navštěvuje různé zájmové kroužky, samy si doma hrají (6 %), hrají počítačové hry (3 %) a nejméně zastoupena byla položka sledování televize (2 %).

Při srovnání nejčastějších volnočasových aktivit dětí z města a dětí z vesnice se neobjevily výraznější rozdíly. Děti z rozličného prostředí preferují venkovní hry s kamarády, potom se věnují zájmovým kroužkům a domácím hrám (společenské a deskové hry, kreslení, hračky). Jak jsem již zmínila, více času venku tráví děti z vesnice a to celých 60 % dotazovaných dětí. Potěšující bylo zjištění, že jen velmi malé procento dětí z obou sledovaných skupin se ve svém volném čase věnuje sledování televize.

Otázka č. 16 ***Jak často vaše dítě provozuje nějakou organizovanou činnost – kroužek mimo školu?***

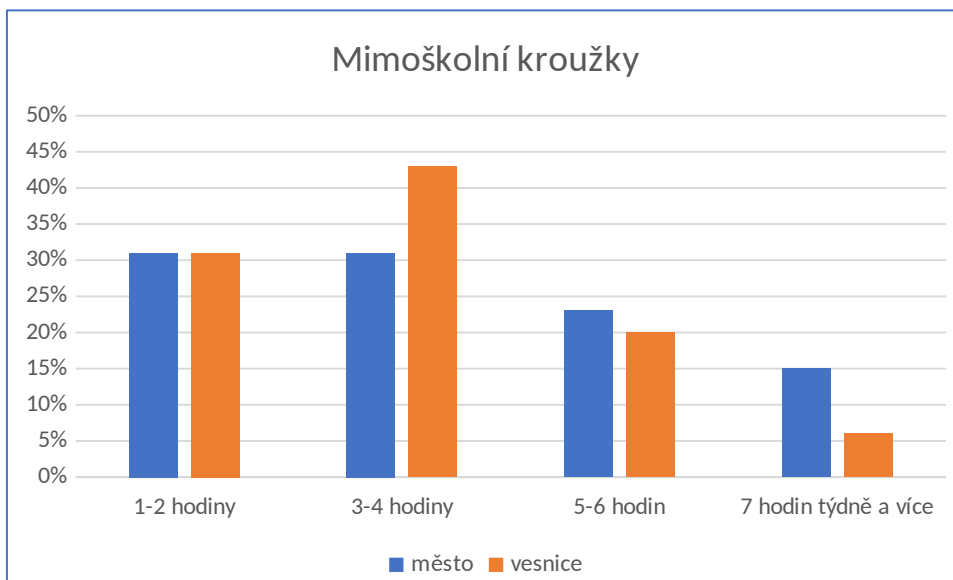
Graf č. 12 Návštěvnost mimoškolních kroužků

Z odpovědí a následného zpracování je jasné, že se děti z obou životních prostředí nejčastěji věnují kroužkům mimo školu – 3x týdně a vícekrát. Většina zájmových kroužků probíhá průměrně 2x týdně. Můžeme tedy konstatovat, že většina dětí provozuje 2 a více kroužků týdně.

Otázka č.18 ***Kolik hodin týdně se vaše dítě těmto kroužkům věnuje?***

Graf č. 13 Čas strávený v mimoškolních kroužcích

Dalším šetřením se dospělo k závěru, že se děti z vesnice kroužkům mimo školu průměrně věnují 3–4 hodiny týdně, stejně jako děti z města. Zároveň se ale 15 % dětí z města věnuje těmto kroužkům 7 hodin týdně a více (u dětí z vesnice je to jen 6 % dětí).

V poslední části výzkumného šetření se soustředíme na to, zda děti tráví volný čas se svými kamarády. Položky č. 19 a 21 jsou určeny pro rodiče sledovaných dětí. Hledají odpověď na otázky, podle čeho rodiče kroužek pro dítě vybírali a jak vnímají nabídku volnočasových aktivit pro děti v místě jejich bydliště.

Otázka č. 20 ***Jak často tráví vaše dítě volný čas se svými kamarády?***

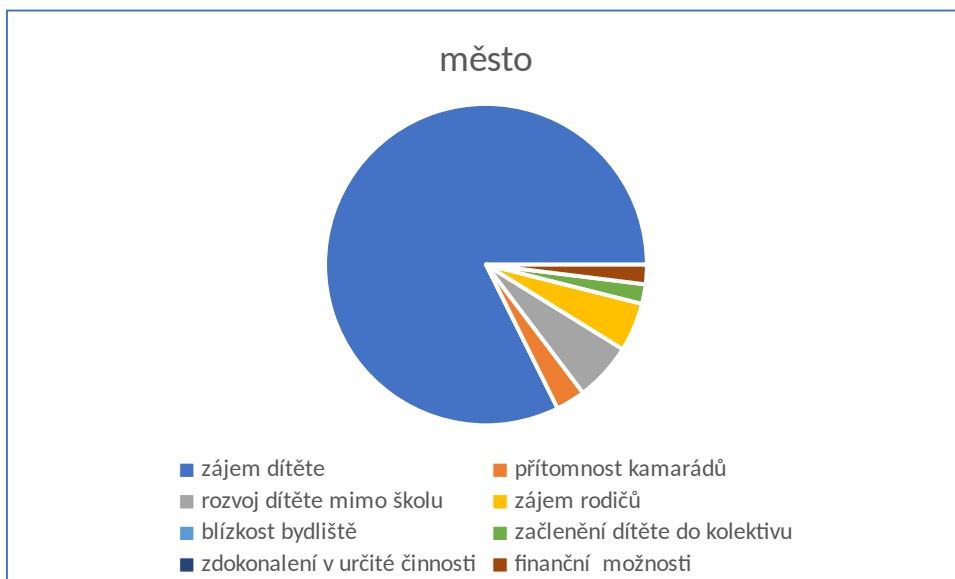
Tabulka č. 4 Volný čas s kamarády

Volný čas s kamarády	město	vesnice
nemá kamarády	2 %	1 %
každý den	33 %	45 %
1x týdně	12 %	11 %
2 – 3 dny v týdnu	49 %	39 %
jen o víkendech	4 %	4 %

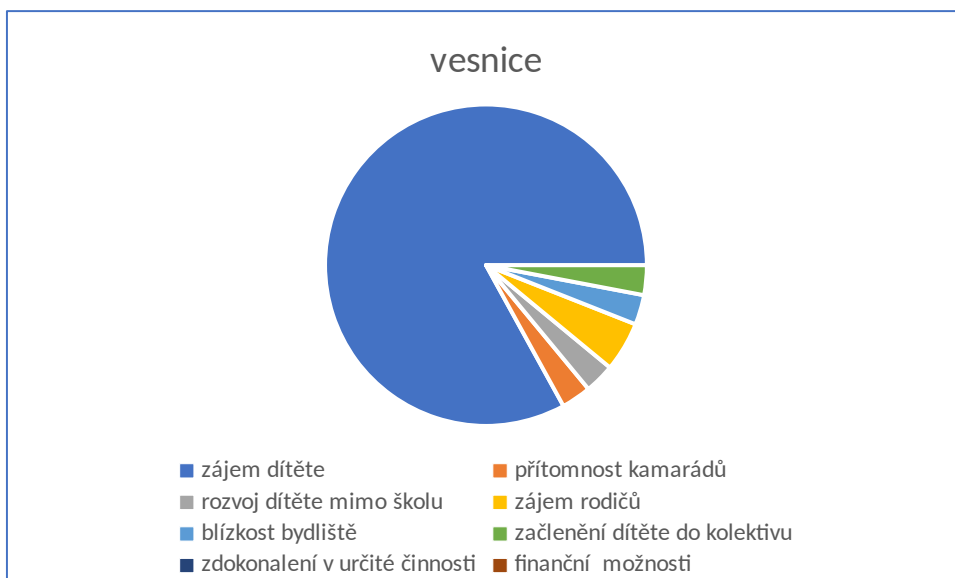
Z výsledků šetření je patrné, že jen zanedbané procento dotázaných dětí nemá žádné kamarády. Necelá polovina dětí z města tráví volný čas s kamarády 2–3 dny v týdnu a třetina prožívá s kamarády každý den. U dětí z vesnice je to právě naopak. Nejvíc vesnických dětí tráví volný čas se svými kamarády každý den, následně 2–3 dny v týdnu (39 % dětí).

Otázka č. 19 *Podle čeho jste kroužek pro vaše dítě vybírali?*

Graf č. 14 Výběr kroužku dle rodičů – město

Graf č. 15 Výběr kroužku dle rodičů – vesnice

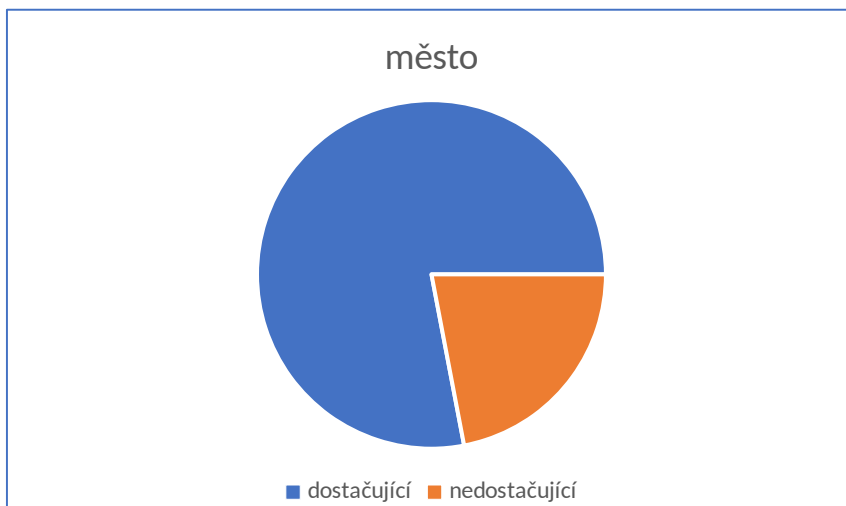

Pro rodiče z města i vesnice je nejdůležitějším aspektem při výběru kroužku zájem dítěte o určitou aktivitu. Toto kritérium hodně vyčnívá nad dalšími možnostmi. Ve výsledcích jej preferuje 84 % rodičů z města a 83 % rodičů z vesnice. Rodiče z města jako druhou volbu označili možnosti rozvoje dítěte mimo školu (6 %) a následuje vlastní zájem rodičů (5 %). Naopak u rodičů z vesnice se na druhém místě objevila možnost výběru kroužku podle zájmu rodičů (5 %) a potom se stejnou preferencí následuje kritérium přítomnosti kamarádů, blízkosti bydliště, možností rozvoje dítěte mimo školu a zdokonalení dítěte v určité činnosti

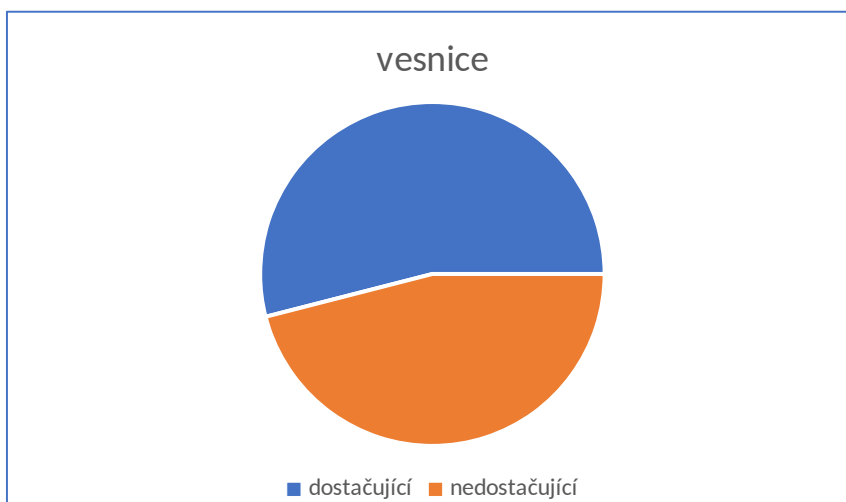
(např. ZUŠ). Předpokládala jsem, že rodiče z vesnice budou za důležité kritérium při výběru kroužku pro dítě považovat vzdálenost od místa bydliště. To se však nepotvrdilo. Jen 3 % rodičů z vesnice omezuje místo bydliště ve volbě kroužku (z vesnic je dobrá dostupnost do blízkých měst automobilem či městskou hromadnou dopravou).

Otázka č.21 ***Jak vnímáte nabídku volnočasových aktivit v místě vašeho bydliště?***

Graf č. 16 Nabídka volnočasových aktivit ve městě (dle názoru rodičů)

Graf č. 17 Nabídka volnočasových aktivit na vesnici (dle názoru rodičů)

Ze studia odborné literatury a následné interpretaci v teoretické části práce se dala odpověď na tuto otázku předpokládat. Jak jsme již výše uvedli, ve městech a na vesnicích je nabídka volnočasových aktivit pro děti nesrovnatelná. Zatímco na vesnici zaštiťuje volný čas dětí převážně škola, ve městech se nachází velké množství různých institucí a zařízení, které dětem nabízí aktivity různého zaměření (ZUŠ, sportovní oddíly a kluby aj.). Proto nás nepřekvapí, že celých 78 % rodičů z města vnímá nabídku volnočasových aktivit pro děti v místě bydliště jako dostačující. Naopak pro rodiče z vesnice je to pouze 54 %.

Hlavní výzkumná otázka: ***Jsou rozdíly v trávení volného času dětí mladšího školního věku ve městě a na venkově?***

Výzkumným šetřením se prokázalo, že se nevyskytují větší rozdíly v trávení volného času u dětí z města a vesnice. Všechny děti si rády hrají v kolektivu, sportují, tráví čas v přírodě, povídají si. Většina dětí tráví svůj volný čas ve školní družině/klubu, kde se věnuje odpočinkovým, sportovním a jiným zájmovým činnostem. Rozdíly v trávení volného času se nevyskytují ani při volbě volnočasových aktivit po příchodu ze školy. Více dětí z vesnice tráví volný čas venku, ale ostatní činnosti se shodují. Pouze o 4 % méně dětí z vesnice než dětí z města pravidelně navštěvuje mimoškolní zájmové kroužky. To nás utvrdilo v tom, že dnes již není problém dítě přihlásit do kroužku mimo své bydliště. Doprava i finance jsou zanedbatelné v porovnání s nabídkou zájmových útvarů ve městě a spokojenosti dětí. Dobrou zprávou je, že velmi málo dětí věnuje svůj volný čas televizi a počítačovým hrám, a to se vztahuje na obě sledované skupiny dětí.

Přece se ale malé rozdíly v trávení volného času ve městě a na vesnici najdou. Děti na vesnici si rády hrají venku, jezdí na kole, hrají s kamarády vybíjenou či hrají fotbal na obecním hřišti nebo na zahradě u domu. Pomáhají také rodičům s prací na zahradě a se zvířaty. Hodně rodin na vesnici chová králíky, husy, ovce, kozy a jiná hospodářská zvířata. Děti se vlastně celý den pohybují venku, na zdravém vzduchu.

Jak vyplynulo z našeho šetření, děti z města se více věnují organizovaným zájmovým činnostem. Samozřejmě ale také tráví svůj volný čas venku, provozují různé hry a sporty na městských multifunkčních hřištích. Často sportují se svými rodiči (cyklistika, lyžování) a více času v přírodě tráví o víkendech.

7.6 Diskuze

Teoretická část práce charakterizuje cílovou skupinu – děti žijící ve městě a na vesnici. Dále popisuje související pojmy, které vedou k pochopení problematiky práce. Při vyhledávání odborné literatury jsem narazila na první problémy. Zdálo se, že jít si vypůjčit knihu s tematikou volného času nebude složité. Některé knihy byly hodně obecné nebo se zaměřovaly na jinou věkovou skupinu. Sehnat literaturu, která by rozebírala volný čas dětí ve městech či vesnicích byl nadlidský výkon. Stěžejní literaturou se pro mou práci stala sice starší, ale stále aktuální *Pedagogika volného času* od Pávkové a kolektivu. Zaujala mě kapitola *Nové přístupy v pedagogice volného času*, kterou jsem zmínila i ve své práci. Názory většiny autorů (např. Hájek, Hofbauer, Kunák) na problémy spojené s volným časem se shodují.

Volný čas je časem odpočinku, relaxace a zábavy. Souhlasím také s tvrzením, že by si děti měly vybírat takové volnočasové aktivity, které je baví a přináší jim radost.

Praktická část se opírá o výzkumné šetření realizované pomocí dotazníku. To mělo odhalit rozdíly v trávení volného času dětí z vesnice a města. Složitě bylo dotazník sestavit a zvolit vhodné otázky, abychom se dostali k tomu, co chceme zjistit. Samotné porovnávání a vyhodnocování výzkumných otázek bylo časově náročné. Moje odhady, jak děti tráví čas v odlišných prostředích se potvrdily. Děti z města i vesnice tráví nejvíce volného času venku, s kamarády nebo v organizovaných zájmových útvarech. Proto nemohu souhlasit s názorem Aleše Kaplana (2020, s .46), který ve své knize *Pohybová neúspěšnost u žáků mladšího školního věku* tvrdí, že „u velké části dětí a mládeže převládá receptivní trávení volného času. Mezi nejfrekventovanější zájmy patří sledování televize a videa, poslouchání hudby, čtení, hry na počítači a videohry, sportování a kino“. Naopak z mého výzkumného šetření se zjistilo, že na položenou otázku *Jakým volnočasovým aktivitám se dítě nejčastěji věnuje?* odpovědělo 60 % dětí z vesnice a 45 % dětí z města, že si hrají venku, v přírodě. Jen 5 % dětí z vesnice a 8 % dětí z města upřednostnilo sledování televize nebo hraní počítačových her. Také ve výběru zájmového kroužku s velkou převahou zvítězil u obou sledovaných skupin dětí kroužek sportovní.

V mém výzkumu se tedy neprojeví výraznější rozdíly v trávení volného času dětí žijících ve městě a na vesnici. V současné době se obecně stírají rozdíly mezi vesnicí a městem (nabídka volnočasových aktivit se na vesnicích rozrůstají a také je z vesnic lepší dostupnost do měst). Kdyby se však výzkumný soubor změnil na děti z malé vesnice a děti z velkoměsta, výsledky by byly pravděpodobně výrazně odlišné.

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo zmapování volnočasových aktivit dětí mladšího školního věku s ohledem na specifika života ve městě a na vesnici. Zaměřila jsem se především na množství a způsob trávení volného času a na volnočasové aktivity, které děti upřednostňují. Práce dává nahlédnout do odlišností těchto skupin dětí.

Teoretická část práce se opírá hlavně o odbornou literaturu. V této části se nejdříve věnuji charakteristice dětí mladšího školního věku. Dále volnému času a faktorům, které jej ovlivňují. Popisuji zařízení pro výchovu ve volném čase a vymezuji volnočasové aktivity. V poslední části práce se soustředím na rozdíly mezi životem ve městě a na vesnici.

Pracuji ve školní družině v okresním městě, proto se téma volnočasových aktivit přímo nabízelo. Ráda jsem je přijala, neboť pracuji i s dětmi z vesnice. Netušila jsem však, že prvotní problémy nastanou již v sestavování dotazníku. Důležité bylo zaměřit se na cíl práce, nikoliv na položení daných otázek. Také předpokládaná malá návratnost dotazníků se potvrdila (39 %). Jako pozitivum vidím volbu uzavřených otázek, které se dobře vyhodnocovaly. Praktická část hledala rozdíly v zájmových aktivitách a trávení volného času dětí žijících ve městě a na vesnici. Pro svůj výzkumný soubor jsem si vybrala děti ze ZŠ Vsetín. Pro výzkumné šetření jsem zvolila 5 výzkumných otázek. První výzkumná otázka se nepotvrdila, neboť jsem neobjevila výraznější rozdíly v trávení volného času dětí a rodičů ve městě a na vesnici (5 a více hodin denně stráví se svými dětmi 39 % rodičů z obou prostředí). Druhá otázka již poskytla výraznější odpověď. Platí, že děti z města (78 %) navštěvují častěji školní družinu/klub než děti z vesnice (53 %). Na třetí výzkumnou otázku můžeme také odpovědět kladně. Děti z města (72 %) tráví u počítače více volného času než děti z vesnice (62 %). Čtvrtá otázka, jestli děti z vesnice provozují méně kroužků mimo školu než děti z města, se přece jen potvrdila. V páté otázce, která se zaměřila na preferenci volnočasových aktivit dětí, se objevila shoda. Děti z města i vesnice výrazně upřednostňují sportovní kroužek před výtvarným, hudebním a ostatními kroužky.

Výzkumná šetření zaměřená na volnočasové aktivity dětí a volný čas jsou přínosná, neboť v poslední době je volný čas podceňován. Cíle, který jsem si v diplomové práci stanovila, se podařilo dosáhnout. Výsledků mé práce lze využít v praxi a mohou pomoci k řešení otázek neefektivního trávení volného času dětí.

Seznam literatury a použitých zdrojů

Literatura:

CAVILL, Nick, KAHLMEIER, Sonja and RACIOPPI, Francesca. *Physical activity and health in Europe: evidence for action*. World Health Organization, 2006. ISBN 92-890-1387-7.

CIHLÁŘ, David, FIALOVÁ, Ludmila. *Hodnocení ve školní tělesné výchově a postoje žáků k pohybové aktivitě*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. ISBN 978-80-246-4407-3.

ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994. ISBN 80-85799-03-0.

ČÁP, Jan, MAREŠ, Josef. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

- DUFKOVÁ, Jana, URBAN, Lukáš a DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu*. Příbram: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-123-6.
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
- HANUŠ, Radek, CHYTILOVÁ, Lenka. *Zážitkové pedagogické učení*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2816-2.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-262-0219-6.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HOLOUŠOVÁ, Drahomíra, KRABOTOVÁ, Milena. *Diplomové a závěrečné práce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0458-3.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANSA, Petr, DOVALIL Josef. *Sportovní příprava*. Vydal PhDr. Bořivoj Kleník, q – art: Praha, 2007. ISBN 80-903280-8-3.
- KAPLAN, Aleš. *Pohybová neúspěšnost u žáků mladšího školního věku*. Praha: Univerzita Karlova, 2020. ISBN 978-80-246-4562-9.
- KAPLAN, Aleš, VÁLKOVÁ, Natálie. *Atletika pro děti a jejich rodiče, učitele a trenéry*. Praha: Olympia, 2009. ISBN 978-80-7376-156-1.
- KATUŠČÁK, Dušan, DROBÍKOVÁ, Barbora a PAPÍK, Richard. *Jak psát závěrečné a kvalifikační práce*. Vyd. 5., Nitra: Enigma, 2008. ISBN 978-80-89132-70-6.
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vydání. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.
- KUNÁK, Stanislav. *Vybrané možnosti primárnej prevencie negatívnych vplyvov na deti a mládež*. Frýdek-Místek: IRIS, 2007. ISBN 80-89-256-10-5.
- LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- MAŇÁK, Josef, ŠVEC, Štefan a ŠVEC, Vlastimil. *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-102-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-247-0683-0.

- PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.
- PERIČ, Tomáš a kolektiv. *Sportovní příprava dětí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4218-2.
- RYCHTECKÝ, Antonín, FIALOVÁ, Ludmila. *Didaktika školní tělesné výchovy*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-659-7.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7.
- SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1039-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie, *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Použité zdroje:

- Abeceda pohybové aktivity dětí*. Dostupné z: <https://is.muni.cz>.
- Educating the Student Body: Taking Physical Activity and Physical Education to School*. Dostupné z: <https://doi.org/10.17226/18314>.
- Město Vsetín. Dostupné z: www.mestovsetin.cz.
- PhDr. Eva Labusová: *Mladší školní věk*. Dostupné z: <https://evalabusova.cz/vyvoj/mladsi.php>.
- PUKLOVÁ, Vladimíra (2017). Výsledky studie „Zdraví dětí 2016“: *Tělesná hmotnost a vadné držení těla* [Online]. Dostupné z: <http://www.szu.cz/tema/prevence/vdt-deti>.
- Význam pohybových aktivit u dětí*. Dostupné z: <https://sancedetem.cz>.
- Základní škola Mikulůvka. Dostupné z: www.zsmikuluvka.cz.

Seznam tabulek a grafů

Graf č. 1:.....	52
Graf č. 2:.....	52
Tabulka č. 1:.....	53
Tabulka č. 2:.....	54
Graf č. 3:.....	55
Graf č. 4:.....	56
Graf č. 5:.....	57
Graf č. 6:.....	58
Graf č. 7:.....	58
Graf č. 8:.....	59
Graf č. 9:.....	59

Graf č. 10:	60
Tabulka č. 3:	61
Graf č. 11:	61
Graf č. 12:	62
Graf č. 13:	63
Tabulka č. 4:	63
Graf č. 14:	64
Graf č. 15:	64
Graf č. 16:	65
Graf č. 17:	65

Dotazník

1. Pohlaví dítěte: (chlapec x dívka)
2. Věk dítěte:
3. Vaše dítě navštěvuje třídu:
4. Bydliště rodičů – dítěte: (město x vesnice)
5. ZŠ, kterou dítě navštěvuje:
6. Kolik času strávíte v pracovní den se svým dítětem?
(1–2 hodiny x 3–4 hodiny x 5 hodin a více)
7. Jak nejčastěji trávíte společný čas? Seřad'te od nejčastějších aktivit po nejméně časté:
(povídáme si x trávíme čas v přírodě x společně sportujeme x sledujeme televizi x
hrajeme společenské a jiné hry)
8. Tráví vaše dítě volný čas u počítače? (ano x ne)
9. Pokud ano, kolik hodin denně u počítače tráví? (do jedné hodiny x 1–2 hodiny x 3 a více)

hodin)

10. Kde obvykle vaše dítě tráví víkendy? (doma s rodiči x na výletech x na sportovních zápasech, turnajích)
11. Navštěvuje vaše dítě školní družinu/klub? (ano x ne)
12. Provozuje vaše dítě ve škole nějaký zájmový kroužek? (ano x ne)
13. Pokud ano, uveďte, kolik kroužků ve škole provozuje:.....
14. Jakým volnočasovým aktivitám se vaše dítě nejčastěji věnuje? (hraje si venku s kamarády x sleduje televizi x hraje počítačové hry x hraje si samo doma x navštěvuje různé zájmové kroužky)
15. Provozuje pravidelně vaše dítě nějakou organizovanou činnost – kroužek mimo školu? (ano x ne)
16. Pokud ano, jak často? (1x týdně x 2x týdně x 3x a více za týden)
17. Vyberte typ kroužku vašeho dítěte – odpovědí může být více: (sportovní x hasičský x hudební x taneční x dramatický x výtvarný–keramika x jazykový x technický)
18. Kolik hodin týdně se vaše dítě věnuje těmto kroužkům? (1–2 hodiny x 3–4 hodiny x 5–6 hodin x 7 hodin týdně a více)
19. Podle čeho jste kroužek pro vaše dítě vybírali? Seřaďte podle důležitosti: (zájmu dítěte x přítomnosti kamarádů x možnosti rozvoje dítěte mimo školu x zájmu rodičů x blízkosti bydliště x začlenění dítěte do kolektivu x zdokonalení v určité činnosti x finančních možností)
20. Jak často tráví vaše dítě volný čas se svými kamarády? (nemá kamarády x každý den x 1x týdně x 2–3 dny v týdnu x jen o víkendech)
21. Jak vnímáte nabídku volnočasových aktivit pro děti v místě vašeho bydliště? (dostačující x nedostačující)

Anotace

Diplomová práce se zabývá volnočasovými aktivitami dětí žijících ve městě a na venkově. Cílem práce je zmapovat tyto aktivity a porovnat, jak děti ve městě a na venkově tráví volný čas. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se opírá o odborné zdroje, které charakterizují děti mladšího školního věku a dále pojmy související s problematikou volného času. V praktické části byla zvolena metoda dotazníku, která zajistila dostatek informací pro výzkumné šetření.

Klíčová slova: volnočasové aktivity, město, venkov, děti, mladší školní věk, volný čas

Annotation

The diploma thesis deals with leisure activities of children living in the town and in the countryside. The aim of the work is to map these activities and compare how children spend their leisure time in the town and in the countryside. The work is divided into theoretical and practical part. The theoretical part is based on professional resources that characterize children of younger school age, as well as concepts related to leisure issues. In the practical part, the method of the questionnaire was chosen, which provided sufficient information for the research survey.

Keywords: leisure activities, town, countryside, children, younger school age, leisure time